

A tartalomról:

Patai József: Elul, — levelek hullása. — Mándi Ilona (Paris): Zilzer Gyula műtermében. — Ambrus Balázs: Péntek este (vers). — Kiss Arnold: Az Avas temetőjében. — Heller Bernát: A Szentföld az Agádában. — Edmond Fleg: Sába királynője (vers). — Faragó Sándor: Az ezredik. — Avigdor Hameiri: A fecskék. — Jehuda Jeiteles: Egy sírkőre (vers). — Dr. Richard Huelsenbeck: Arthur Bryks művészete. — Dr. Fürst Aladár: Litván zsidók között. — Tisbi Illés: Az irodalmi szólásszabadság héber harcosai. — Bálint Jenő: Hani néni. — Új könyvek. — Nyiri Tibor: A magyar zsidóság és elvetélt új irodalma. — Dr. Olga Schatz (Jeruzsálem): Zeev Ben-Zvi. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Krónika és szemle. — 29 illusztráció és két műmelléklet.

ELUL ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRSADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT
SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199—55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

ELSŐRENDŰ
PARÓKÁK

*
legfinomabb
kivitelben, diva-
tos színben és
façonban

*
VISÓ MÁRKNE
BUDAPEST, VI.,
KIRÁLY UCCA 1

KLEMPFNER

bádogos és szerelő vállalkozó,
egészségügyi berendező

**B u d a p e s t, V I.,
Gróf Zichy Jenő ucca 30**

TELEFON AUT: 12-1-47

HOFFMANN

**KÉPKERETGYÁR
BUDAPEST**

IV., KÁROLY-KÖRÚT 28.
IV., GERLÓCZY-UCCA 5.

TELEFON:
892-39.
893-05.

Ha jól és olcsón akar ét-
kezni, úgy keresse fel a

Elsőrendű konyha
Menü rendszer

**HOLLÄNDER-FÉLE ORTH. כשר
KIFŐZÉST**

VII., Rombach-utca 12. I. em. 3

Előfizetők előnyös árked-
vezményben részesülnek *

Vidéki kereskedők találkozó helye

Családok részére, vagy bárkinek kosztot kívánatra házhoz is küld

REMÉNY

DR MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, IV., MAGYAR-UTCA 3. SZÁM
FÉLÉVI DÍJ 4 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

GROSZ LIPÓT

uriszabó terméi

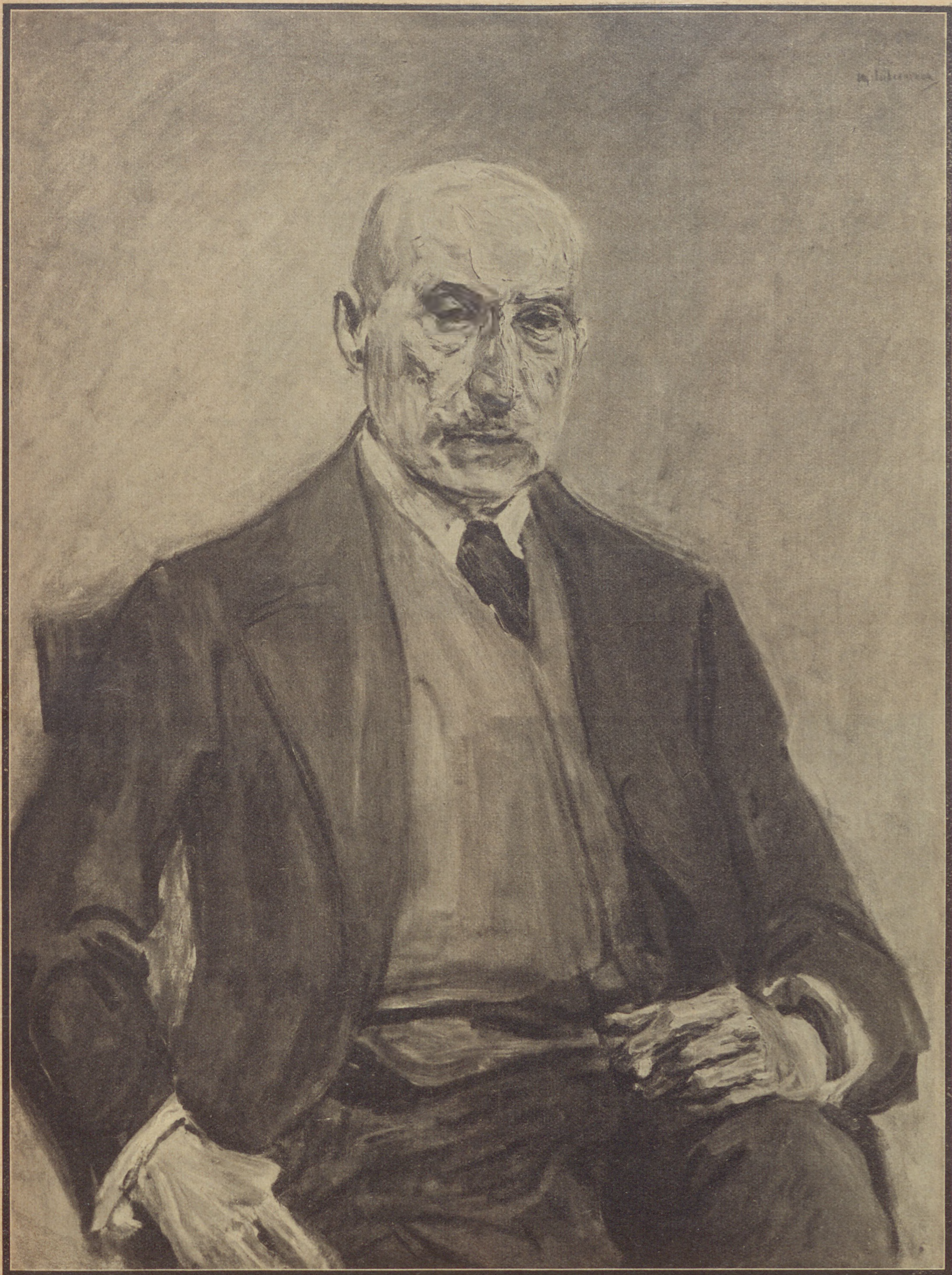
B U D A P E S T

VI., Vilmos császár-út 17. sz.

Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű an-
gol szöveteket tart * Szabása
a divatnak teljesen megfelelő
* Kiállítása elsőrendű, a leg-
kényesebb ízlést is kielégíti *
Árai rendkívül mérsékelték
Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

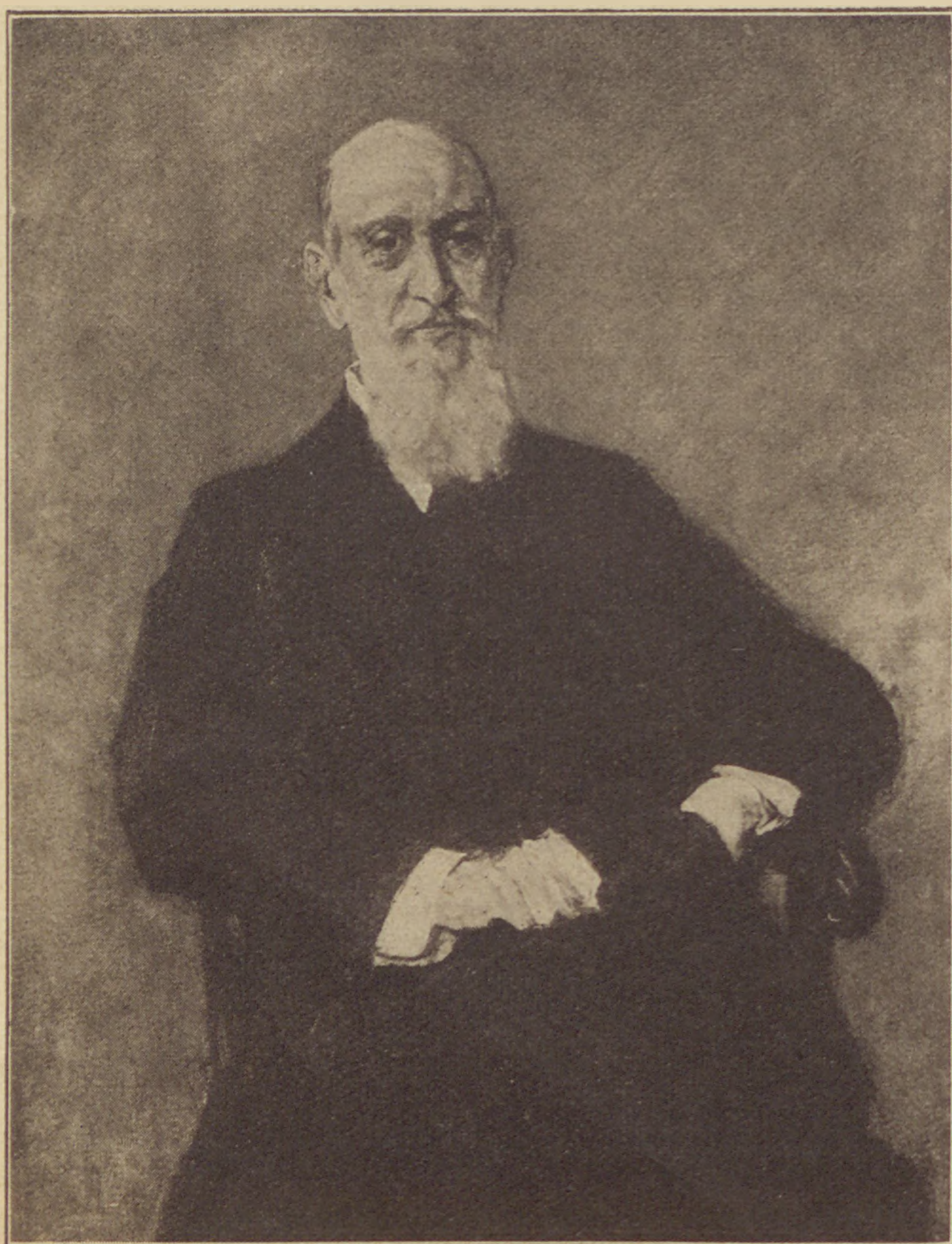
Max Liebermann (Berlin). A 85 éves művész önarcképe — Selbstporträt des Fünfundachzigjährigen

A Mult és Jövő szeptemberi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

*Max Liebermann (Berlin): A feleségem
Gattin des Künstlers*

Max Liebermann (Berlin): James Israel sebész arcképe

Max Liebermann (Berlin): Frau Dr. Rosin (arckép)

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXII. ÉVFOLYAM, 1932 SZEPTEMBER

ELUL, — LEVELEK HULLÁSA

Elul őszi szelei zúgnak szerteszét a világon és a zsidó templomok mélyén megszólal remegve az ősi Sófár szava. Mintha a bibliai átkot búgná most a fülünkbe: „*És üldözni fog benneteket a hulló levél hangja...*” Hulló levelek hangja riasztja Izrael népének őserdejét és beleremegnek az ágak, a törzsek és a gyökerek.

Egyik szélén, ott nyugaton kívülről hallatszik a rohanó fejszések csapkodása. „Ráismerni, mint mikor felülről suhintanak a lombok közé baltákkal.” Ézsau ismert hangja és keze, mely véres ösvényeket vágott Jákób történetében. Nagy nemzet milliói acsarkodnak a legvédtelenebb kis nép ellen, mely zsoltáros félelemmel ámul feléjük: „Miért zúgnak a népek? Miért koholnak ürességeket?”

Rágalmak horogkeresztes hadjáratát szervezik a zsidóság ellen. Mintha Juda gyermekei volnának a földkerekség minden sebének, válságának, felfordulásának okai. És mintha a zsidóság elpusztítása meggyógyítaná, eltüntetné e betegen vergődő világnak minden baját, szenvedését. És mérges nedvekkkel teleszívódott leveleket hömpölyögtet a szél mindenfelől Izrael fiai felé: „Tépjétek ki, tépjétek ki, gyökerestől!”

Más szélén északon a szabadság hamisított jelszavaival rázzák az ősi terebélyt, hogy kiszakítsák a talajból, mely évezredekken át táplálta, növelte és tartotta büszkén, egyenes gerinccel az ég felé emelkedő koronával. Hullnak, hullnak a levelek ott a fehér-vörös tájon. És a zsidó nép történelmének figyelőjét egész valójában megremegteti ez a levélhullás és szinte üldözi, kínozza a tudat, hogy a zsidóság legértékesebb része meg ott veszendőbe. „Cijon drága gyermekei, akik tele

voltak aggatva a Tóra-tudás csillogó gyöngyeivel, szerteomlanak, mint a szétzúzott cserepek...”

És benn az erdőmélyen mintha elnémulna az ősi dal, megszűnt volna a fészekrakó madárének. Csak a lombhullás szomorú hangja üldöz bennünket. Fájdalmas statisztikák leveleit zörgeti meg a szél; a zsidó családi élet pusztulásáról, szétzúllásáról regélnek. Egyre fogyóban a zsidóság népesedési vonala, összezsugorodik az évezredek élet-ösztön, melyet a középkor és a gettó sötétsége se tudott elfojtani, elsorvasztani. A „modern” új kor dicsősége, hogy a zsidóság gazdasági életlehetőségeinek gyökereit annyira meglazítani tudta, hogy inog a fa és ritkul az erdő és „hatalmasat bukik a Libánon...”

Elul őszi szelei zúgnak szerteszét a világon. És a zsidó templomok mélyén megszólal remegve az ősi Sófár szava. „Fújhatják-e a harsonát a városban, hogy a nép meg ne ijedjen?” Ó, a város népének szívét megülte a közöny s nem riad fel a kürt fúvására sem. Más bibliai sófárok kellene ide. Nem a zsinagóga halk hangján szólók, hanem a Szináj lángjai és villámai között harsogók. Hogy a hajdani legenda-példa szerint, megtudják, mind, hogy a folyton erősödő ostrom már minden alapot feldöntéssel fenyeget. Hogy a veszedelem tudatára ébredt lélekkel menjünk az Új esztendő, az új élet elé. Hogy ki-ki hagyja el az ő apró hiúságait, hiábavalóságait és szóljon az Elul-zsoltár szavával: „Az Úr az én világosságom és segítségem, kitől félhetnék? Ha tábor táborozik ellenem, nem retteg a szívem. Mert megoltalmaz Sátorának rejtekében. S ha támadnak ellenem hazugság tanui, erőszak felfuvalkodottjai, hiszem, hogy látjuk az Örökkévaló üdvét az Élet országában.”

PATAI JÓZSEF.

MÁNDI ILONA (PARIS): ZILZER GYULA MŰTERMÉBEN

Rajzok. Pasztellek. Metszetek. Litografiák. Könyvek. Ujsághalmazok. Nagy összevisszaság. Nem is művészi, de prózai rendetlenség. Egy szoba, melynek légkörében már érződik valami a nagy utak előtti nyugtalanságból... Egy hely, mely már csak átszálló állomás.

Itt találom Zilzer Gyulát. Rendezkedik, iratokat selejtez, csomagol. Útra készülődik... Amerikába.

Művészember élete, az összefolyó szürke hétköznapiakban is érdekes. Nem kell, hogy az aktualitás középpontjában álljon, hogy foglalkozzanak vele. Mégis külön jelentőséget ad életalakulatainak mérföldköveinél figyelni őt. Zilzer Gyula most egy útfordulónál áll. Itt hagyja Párizst. Új lehetőségek, új élmények, új művészi teljesítmények elébe indul. És mielőtt elmegy, megkérem, meséljen az utóbbi évek történéseiről, beszéljen jövődől terveiről, és mondjon el valamit legutóbbi, nagy párizsi sikeréről.

Mert Zilzer Gyula, akinek neve már régen a befutott párizsi grafikusok között „márkát” jelent, ez évben újra egy nagyon jelentőségteljes munkájával tűnt fel. „Gáz” címen 24 litografiát tartalmazó sorozata jelent meg könyvalakban.

„Gáz”. E rövid szó, maga a program. A méreg, az

öldöklés, a pusztítás synthetikus panorámája mered elénk e rajzokról. A művész látnoki szeme, termékeny, túlfűtött fantáziája, biztos keze, súlyos, vádló és megfélemlítő képet adott a jövődől háborúról.

Egy új Apokalipszis rémséges víziói, a pusztulás diadalmas démonjai, ártatlan áldozatok, anyák és gyermekek kínos szenvedései — így rajzban rögzítve is —, mint egy kiáltó, ordító „Memento” markol bele a képzeletünkbe.

— Igen, engem is gyötrően foglalkoztat a jövődől háború félelme. Olyan volt, mint egy lidércnyomás. És meg akartam mutatni, mit hozhat, milyen lesz az új tömegöldöklés. Szeretném, ha kiéreznék ebből a féltő kiáltásmat: „Vigyázat! Emberiség!” — mondja Zilzer Gyula, mi alatt végiglapozzuk újra és újra ezt a sorozatot.

— És még nem is tudtam mindazt e gyűjteménybe beilleszteni, amit szerettem volna; túl „forradalmi”-nak tüntem volna fel. Így is örültem, hogy sikerült kiadót találnom. Az meg külön büszkeségem, hogy *Romain Rolland* írta hozzá az előszót.

Egy mély szippantás a kis kurta barna fapipából, mely valahogy hozzáillik Zilzer Gyula karakterisztikus arcához. A magas, kifutó homlok alatt mélyen bennülő sötét szemek felesillannak.

— Van még egy másik sorozatom; ez is érdekes. Talán majd erre is reá kerül egyszer a sor. A címe és tárgya: „Foglalkozások.”

Mutat néhányat belőle. És Zilzer Gyula sajátos, külön talentumával, fanyar, szatirikus, mégis inkább portrénak, mint karikatúrának ható képekben, felsoroltatja a bírót, orvost, kereskedőt, vegyészt, iparost, ügyvédet...

De Zilzer Gyula sokrétű tehetsége nemcsak a grafika körében mozog. Újabban portrék, még inkább tájképek foglalkoztatják.

— Amióta Délfranciaországban és Itáliában jártam, — magyarázza, mialatt szinte szerelmes gyengédséggel hámoz ki selyempapiros köntösébe burkolt pasztelleket — egészen tájfestőnek érzem magam. Egy „*Siennai részlet*” lépcsőzetes házainak ódon bájjaival épűgy megfog, mint a „*San Giminiano*” táj, vagy az álomszerű szépségben és tarka színekben tündöklő „*Saint Paul*” magaslat.

— Itt töltöttem életem legszebb két hónapját, — mondja Zilzer. — Ez 1930-ban volt, mely év különben is nagyon jelentőségteljes volt egész alakulásomra. Olyan élményeim voltak, melyek buzdítólag hatottak tevékenységemre, bizalmat adtak és művészi tudatosságomat megerősítették. Egyben pedig azzal a csodálatos felfedezéssel gazdagodtam, hogy a legkülönbözőbb emberek érdeklődnek művészetem iránt. Elég gyakran előfordul, hogy illusztrált lapokban megjelent reprodukcióim után, ismeretlen emberek írnak nekem. Így kaptam egyszer egy írást, egy Antibes-ben élő cipésztől. Levelet váltottunk előbb és mindjobban kivilágolt érdekes lénye, melyről azonban csak akkor alkothattam magamnak teljes képet, amikor megismerkedtem vele. Mert az ő meghívása folytán, mint az ő vendége utaz-

Zilzer Gyula (Paris): Gázháború c. ciklusból

Zilzer (Paris): A gázbombavető

tam le Antibes-ba. Egy hallatlanul nagystílű ember; teljesen autodidakta; maga készíti a cipőket a kis műhelyében, de lakásán felhalmozva a legritkább könyvek, néger szobrok, metszetek, képek. Egész Anatol France-féle regényalak... Ő ismertetett meg egy másik, igen originális emberrel. A „Saint-Paul” helységben, valóságos paradicsomi tájon levő „Colombe D'Or” nevű vendégfogadó tulajdonosával. Ez az ember, a művészek rajongója és mecénása, a vendégfogadó mellett, külön épületben atelierokat rendezett be, ahol vendégül látja a művészeket... egy-egy kép ellenében (A „Mult és Jövő”-ben legutóbb fölvetett gondolatnak megvalósítása ez).

Zilzer Gyula hangjában még érződik a lelkesedés, amikor ezt az időt evokálja. De rögtön tárgyilagos lesz, mikor saját, egyéni sikereiről kellene beszámolnia.

Helyette azonban beszélnek azok a kritikák, melyeket sikerült fölfedeznem és melyek bizonyítják, hogy Zilzer Gyulát, aki ismeretlenül indult el Magyarországból, 1930 decemberében Amsterdamban rendezett gyűjteményes kiállítása alkalmával a holland sajtó mint egy kivételes, nagyszerű tehetséget mutatja be a műértőknek.

1931 novemberében Londonban tartott kiállításával se kérkedik Zilzer. De a „Daily Mail”, az „Observer” és egyéb művészeti lapok, meg a „Times” is olyan hírártot írtak róla, mellyel pedig valóban dicsekedhetne. „Human Documents” (emberi dokumentumok)-nak minősíti Zilzer rajzait. Mint egy „Balzac”-i írás (writing of Balzac) jelzi egyik kitételében. „All the vigorous vitality of his race finds expression in his work” (fajának erőteljes vitalitása talál művében kifejezést) állapítják meg róla.

És most jön majd egy újabb étape Zilzer életében: Amerika. Egy műpártoló meghívása folytán Canada határához, az Ontario tóhoz készül. Télen pedig New Yorkba, ahol kiállítást rendez.

— Mennyi ígéret egy ilyen út, — mondja a művész örömeivel Zilzer. — Mert Amerikáról egy nagy sorozatot akarok készíteni. De nemcsak a nagy városokról, mint ahogy eddig leginkább csinálták. Hanem farmokat, kis helyeket, típusokat akarok megrögzíteni. Úgy ahogy én látom. Az ottani életet a maga leplezetlenségében...

És Zilzer Gyula tekintetében már ott tükröződik egy elképzelt és hamarosan valóra váló világ képe, — mialatt a már átélt szépségek színes dokumentumait, az olaszországi pasztelleket — féltő gonddal csomagolja el.

Ambrus Balázs: Péntek este

Ha jött a péntek este
S kigyulladtak a lángok,
A két kezét kitárta
És engemet megáldott.

De jött egy péntek este,
Elmondta még a szent dalt,
A két kezét kitárta
S apám szelíden meghalt.

Azóta péntek este,
Ha ég a gyertya lángja,
Két kéz jön fel a sírból
S a fejemet megáldja.

Zilzer (Paris): Tön a gáz — Aus dem Cyklus: Gas

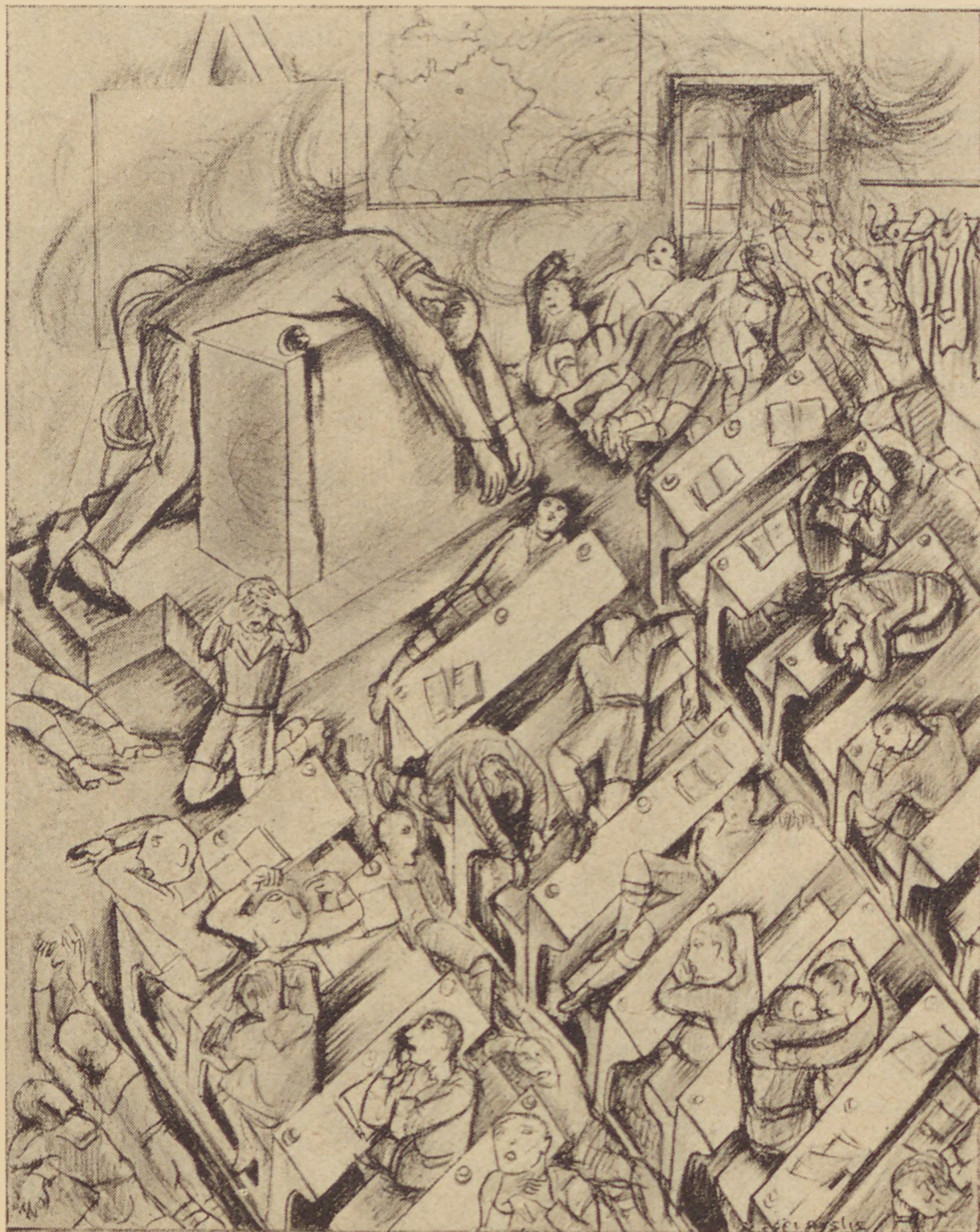
KISS ARNOLD: AZ AVAS TEMETŐJÉBEN

Szép szomorú, bánatosan mosolygó miskolci zsidó temető ott az Avas dombján, benne két régi, hallgatag sírdomb — üzenek néktek. — A kis Mayer már nem jön hozzátok.

A kis Mayer, aki esztendőről-esztendőre, amikor a szelichot-hajnalok hűvös szellői mélabús nótákat dúdolni kezdtek csöndesen szállingózó sárga lomb-furulyáikon: meghallotta ezt a csodálatosan mélabús hívást, és elzarándokolt messze földről hozzád, szép, szomorú miskolci zsidó temető, ott az Avas dombján, elvándorolt hozzátok: két régi, hallgatag sírdomb, imádkozni elöttetek, sírni fölöttetek.

A kis Mayer eljött hozzátok évről-évre, eljött betegen is, fáradtan is, ősz fürtökkel is, eljött az ifjúság bűbajos városába, hogy az ifjúság varázssitalából igyék a színvaparti álmatag városkában, hogy gyermekké legyen újra az édesapja az édesanyja sírhalma előtt. És milyen tüzesen forró, milyen tiszta, gyermeki, áhitatos imádságokat hozott magával hozzád, szép, szomorú miskolci zsidó temető, a kis Mayer.

Senki sem tudott úgy imádkozni, úgy-e, szép szomorú avasi zsidó temető, ti tudjátok? mint a kis Mayer.

Zilzer (Paris): Gázháború c. ciklusból. Az iskolában

Ájtnak borongó felhői laktak a szíve mélyén és a könnyek, amelyek abból hullottak: fohásszá váltak. S ha oszlott a felleg, napsugár áradt a lelkében és annak a fényéből szövődött a halálíg rendületlen reménység imádsága. Az ő hitét, az ő imáit maga az Isten csókolta a lelkére.

Szép szomorú miskolci zsidó temető, benne két hallgatag, régi sírdomb, úgy-e, hogy tudjátok, ki volt ő?!

Emlékeztek, úgy-e, a kis Mayerre, aki itt játszadozott a porban, a lábatoknál fekvő városka utcáin, akit úgy szerettek, akit olyan féltő gonddal neveltek az étellel küzdő, jámbor szülők, akire olyan nagyon büszkék voltak, s akiért tüzes oltárra tették a leg-súlyosabb áldozatokat is, csak hogy valóra válják az álmot, amit egyetlen, édes, jó, lángszívű fiúgyermekük-höz fűztek, hogy valamikor Izrael papja, Izrael rajongója, Izrael szerelmese legyen a kis Mayer.

Emlékeztek, úgy-e a kis Mayerre, akit a zsoltáron neveltek, akinek a szívébe a próféták tüzeit öntötték, akinek a lelke fölé annyi reménykedő, annyi álmodó, annyi remegő péntek esti, ünnepi áldás hullt, akinek gyermekfeje fölött úgy reszketett az apai áldó kéz, akinek gyermekágya mellett olyan bánatos melankóliával zöngött virrasztó éjszakák édes anyai, ősi szomorúságú zsidó énekének bölcsődala.

Emlékeztek, úgy-e a kis Mayerre, az álmodószemű, gyönges kis fiúra, aki a miskolci kollégium nagy tudós mesterei elibe járt és szent akaratával, hogy beváltsa a szerény apai hajlék álmodásait, töretlen buzgalmaival, lángoló tehetségével az első közé emelkedett. A kis Mayer, a szegény, igénytelen zsidó tanuló: mesterei csodálatát vívta ki magának.

Emlékeztek-e reá, a kis Mayerre, aki a nappali szorgalom órái után hosszú, hallgatag éjszakákon át a szent könyvek lapjai fölé borult, a talmud fóliánsait bujta gyerekkével már, és az öreg miskolci rabbinus Izrael jövőre ragyogó csillagát látta benne.

Emlékeztek-e reá, aki ott kergetődzött a régi templomudvaron színes szárnyú lepkek után s azután ott állott a kopott, ősi templompadban, a jámborszívű édesapja oldalán, körülhalmozták zsongó imádságok borongó melódiái, a szószék fölött kigyulladtak a szent gyertyaszálak s a kis Mayer a jövőrenek tündérpillangóit látta a gyertyafény körött: amikor majd ő fog ott állani azon a szószéken lángoló szavakkal, röpdülő hittel — ő, Izrael tanítója.

Szép, szomorú miskolci zsidó temető, benne két hallgatag, régi sírkő, emlékeztek-e reá? a kis Mayerre, aki elkerült ifjan a jámbor szülői hajléktól, s elment

messzire, nagy idegenbe: Prága városába, híres zsidó mester tanházába, és tanult és virrasztott, hevült és álmodott tovább, fázott és nélkülözött, s ott is a jövődők reményét látták benne — emlékeztek-e reá, két hallgató, régi sírkő elcsöndesült lakói, amikor a prágai nagy mester azt írta a Mayer fiatokról: „ez az ifjú Izrael nagyja lesz egykoron“.

Emlékeztek-e arra az örömujjongásra, ami ennek az írásnak érkezésekor a színvamenti kis zsidó házban támadt? A forró csókokra, amikkel az édesanya a levelet elhalmozta? a hálaimádságra, amely az édesapa lelkéből szállt az égbe? a boldog ujjongásra, amellyel a szülők a levéllel a miskolci községben eldicsekedtek? a nagy szombati vendégjárásra, amely ennek a hírnek hallatára a kis Mayer szülőházát előntötte, hogy szerencsét kívánjanak a boldog szülőknek? A kis Mayer édesanyjának levelére Prágában tanuló fiához: „Fiam! te vagy az én szememnek fénye! vigyázz, vigyázz nagyon magadra, gyöngé szervezeted ne lássa kárát buzgó munkádnak!“ Az édesapa büszke írására: „Édes fiam! Áldjon meg az Isten, hogy ezt a nagy örömet megszerezted nekem“.

Emlékeztek-e a kis Mayerre, aki lángszavú, muzikásajkú ifjúvá serdült és hazajött egy szombatra a szülővárosába, és a község megtisztelte, hogy beszédet tartson a templomban és úgy beszélt, és úgy hevült, és olyan szent hit lángolt a szavaiban, hogy sírva ölelték át nagytudós, öreg férfiak a templomban a kis Mayert, és fönn a karzaton könnyek között magasztalták az asszonyok azt a boldog édesanyát, akinek ilyen gyermeke van, és a vendéghajás édesanyának szünet nélkül peregtek a szeméből a könnyei, és az édesapja ajkai remegve mormogták feje fölött az ősi bibliai áldást — hát nem szenvedtek hiába, nem küzdöttek hasztalan, az Isten megáldotta őket a kis Mayerben.

Szép, szomorú miskolci zsidó temető, hallgató régi két sírkő — emlékeztek-e reá, a kis Mayer aztán újra hazajött: rabbi lett Izraelben, és a szülővárosában papnak választották, és ünnep volt mindig a községben, amikor a szószékre lépett, és Izrael hite, Izrael hitének sok ragyogása, Izrael bölcsessége, Izrael reménye, Izrael siralma, Izrael öröme úgy égett az ajkán, mint rubint és gyémántcsillogás, művészfoglalatú, csodálatos színekben szikrázó ékkőben?

Emlékeztek-e reá, a kis Mayer próféta szavakat bányászott a zsidó lélek mélységeiben, s mikor leszállt az este, a sötét éjszakát fáklyaláng világította be, a Mayer szerény szülői hajléka előtt fáklyák lobogtak, őt ünnepelték, őt szerették, érte rajongtak.

Emlékeztek-e reá: a kis Mayer temetőbe kísérté az édesapját — az édesanyja özvegyen maradt — emlékeztek-e reá, hűségesebb gyermek nem élt még a nagy világon; hogy tudta szeretni öreg, megtörött édesanyját, hogy tudta dédelgetni, szellőtől óvni. Amikor meghalt az édesanyja, még a halálos ágván is csak egy szava volt: „Mayer! az én édes, jó fiam!“

Emlékeztek-e a kis Mayer lángoló szívének tiszta, noézis ragyogásában csillogó szerelmére? Az Isten a lelkének rokonlelket teremtett, szülővárosában, nemes sarjút, test és lélek harmóniájának megejtő-szép-

Zilzer Gyula (Paris): Sienna

ségű hajadonát, a legszentebb érzelmű, a legmegértőbb élettársat, lemondó szerelméért, áldozót ifjáért, mártírszívűt ábrándjáért — emlékeztek-e a szívének csatájára, a szívének győzelmére, a nagy, nagy, mondhatatlan boldogságára: a miskolci templomban örök frigyre nyujtott egymásnak kezét két ifjú lélek — és ez a frigykötés egy fél évszázadon át a költészet álombirodalmából valóra vált tündérrege volt mindig.

Szép szomorú miskolci zsidó temető, ott az Avas alján, benne két régi, hallgató sírkő, emlékeztek-e a kis Mayer szent, nagy csatáira? tiszta hitéért! fiatal-korú ábrándjaiért! a magyar Izrael jövőjéért! emlékeztek-e reá, prófétaköntössel a vállán, prófétabátor-sággal a szívében lépett a vártára, és úgy hullott a lelkéből a tüzes parázs, mintha csillaghullás támadna az egeknek boltján. Szembeszállott a sötétséggel: világosságot terjesztett. Síkra kelt a közöny ellen: szentséges szerelemmel védelmezte apái hagyományát. Nem félt mérgezett nyílú ellenségtől. Sorompóba lépett Izrael ellenségeivel szemben. Csillogó vértje volt: nagy tudása. Csorbanélküli kardja: hite sok szépségének ragyogása. Fegyveresháza: Izrael igazságainak tárháza. Elleneseiket barátokká nyert meg, támadó ellenfelek bileámi átokszava áldássá enyhült élete tanítása nyomán.

Emlékeztek-e reá, elment mint a hősök leg-hősebbje a csataterre, a legveszedelmesebb őrtálló ál-lomásra. Elmaradottság, sötétlelkűség, fanatizmus,

gúny és lekicsinylés és meg nem értő méltánytalanság bagolyvárába. Még a legsötétebbszívűek is meghajoltak tiszta jámborsága, szentséges hevülése előtt.

Szép szomorú miskolci zsidó temető, benne két hallgatag, régi sírdomb: emlékeztek-e reá: tovább vándorolt s amikor a magyar Izrael egyik népes, művelt dunántúli közösségében tanított — úgy megszerették, úgy csüggttek rajta, öregek fiukként, ifjak apjukként szerették, hogy évtizedek után is, hogy távozott onnan, könnyek között említették a nevét.

S emlékeztek-e reá, amikor pásztorbotja más községbe vitte, sorsa más gyülekezetbe vezette, ahol élete alkonya is reászállott, emlékeztek-e reá: az idők megváltoztak, az ő ideáljai fölött elrohantak az évek, lett volna megalkuvó: hasznos lett volna számára — de az ő álmai, de az ő hite, de az ő fiatalkori hevülése meg nem változott, amikor körülötte megváltozott minden. Nagy tudósnak ünnepelték, a szava, a beszéde olyan volt, mint a láng elbűvölő, magával ragadó, írásai, tudós működése ragyogó hírkoszorút font a halántéka köré — emlékeztek-e reá, volt-e szerényebb, volt-e jámborabb, volt-e imádságosszívűbb, volt-e tisztalelkűbb valaha, mint a kis Mayer?! A kis

*Friedmann Izrael sírköve Nagytapolcsányban
Tervezte Gárdos Aladár. (A héber verset Patai József írta)
Mellette Eleazar Szofer és Chajim Szofer sírja*

Mayer nagy tudósnak is, nagy hírnévvel is: hitében, lelkében a régi színvapai kis Mayer maradt mindig. Talán tragikuma is volt, hogy a régi, szakadt hitnek köntösében élt az újdivatú környezetben, bizonyára az fájt neki legjobban, hogy annyian, de annyian hideg lélekkel állottak az ő eszményei, Izrael örök ábrándjaival szemben, a fölserdült nemzedékben. Édesdalú érzelemmel, túlradó szent melódiákkal csordultig telt lelkű csalogány ridegebb éghajlat alatt, nótáit kevesenértő, új csillogású hideg tanokra esküvők között.

Emlékeztek-e reá — szép, szomorú miskolci zsidó temető, benne két hallgatag sírdomb — emlékeztek-e reá: mégis lángoló maradt, mégis énekes maradt, a dalait mégse feledte, a szívét meg nem tagadta mégse, harcolni meg nem szűnt mégse, hinni meg nem szűnt mégse, emlékeztek-e a kis Mayerre?

Emlékeztek-e reá, mint menekült a szíve sebével az ő templomába, éjszakán is, bánatban is, hallgatag, szomorú őszi estéken ott állott egyedül a kis templomban, és imádkozott, és énekelt és énekelt olyan buzgalommal, ahogyan imádkozni, énekelni, és hinni csak ő tudott.

Emlékeztek-e reá? Milyen nagy, szent szerelemmel volt telve a szíve? Hogy fohászkodott hiveiért! Hogy tudott sírni másnak a bánatán! Emlékeztek-e reá? a legjobb, a legnemesebb, a leghívebb édesapa volt! Őrangyala gyermekeinek! büszkesége áldott hitvesének! Emlékeztek-e az áldására? péntek estén? ünnepi áhitatban? kolnidrei félelmetes halottas ruhában?

Szép szomorú miskolci zsidó temető, ott az Avas alján, benne két régi, hallgatag sírdomb — emlékeztek-e őszi fűrtjeire, szép, halovány, átszellemült, szellem tüzeiben égő arcára? édes, mosolygó, jóságos szemre? reszkető, fehér édes kezeire? gyöngülő, panasztalan, fájdalomban is vigasztaló, biztató szavára? suttogó imáira? leszállt az este — hosszan járt föl és alá lefekvés előtt a szobájában, a Semá Jiszroélt milyen áhitattal imádkozta.

Aztán lefeküdt. Aludni. Pihenni. Ugy aludt, mint a szentek. Én láttam: angyalok virrasztottak fölötte.

Szép szomorú miskolci zsidó temető, ott az Avas alján, benne két hallgatag, régi sírdomb — üzenek néktek.

A kis Mayer már nem jön el hozzátok.

Nem jön el, ő is pihen már álomtalan, álommal, messze temetőkertben.

Szép szomorú miskolci zsidó temető, ott az Avas dombján, benne két régi, hallgatag sírdomb — ezentúl én jövök el hozzátok bánatos őszi hajnalokon, én jövök el ő helyette.

Imádkozni benned, miskolci temető, én fogok ő helyette. Sírni helyette, érte, — hogy nem jöhet többé, hogy nem láthatom édes szemeit többé — sírni ezentúl én fogok, két régi hallgatag sírdomb, — amíg majd én is hozzá megyek.

Szép szomorú miskolci zsidó temető, ott az Avas alján, benne két régi hallgatag sírdomb — a kis Mayer volt az én édesapám.

HELLER BERNÁT: A SZENTFÖLD AZ AGÁDÁBAN

A SZENTFÖLD SZEMBEHELYEZVE MÁS ORSZÁGOKKAL

A Szentföld önmagában legfőbb érték. Ez az abszolút érték azonban még szemléletesebbé válik, ha párhuzamba, ellentétbe kerül más országokkal. Összehasonlításként kínálkoznak az ókornak számottevő nagy birodalmak: Egyiptom, Babilon, Róma, Hellasz.

1. *Egyiptom.* Az Egyiptommal való összehasonlításra már a Szentírás csábít, mondván: Az a föld, amelybe vonulsz, hogy elfoglaljad, nem olyan, mint Egyiptom földje, melyből kivonultatok, nem kell azt majd magadnak öntöznöd, mint a veteményes kertet (Deut. 11, 10). Ez nyilván kényelmes kiindulója az Agádának. A tóra nem valami kicsinylendő országgal hasonlítja össze a Szentföldet, hisz másutt (Gen. 13, 10) maga is az Örökkévaló kertjének nevezi. Mégis: Egyiptom csak alacsonyából táplálkozik, a Szentföld síkságból is, hegyekből is. Egyiptom csak látható csatornákból, a Szentföld láthatóból is, láthatatlanból is; Egyiptom csak öntözés után vethető be, a Szentföld iszik és bevettetik, bevettetik, iszik; Egyiptomban, ha nem dolgozik az ember szerszámokkal, pihenőjének teljes fölázdosásával, mi hasznát sem látja földjének, a Szentföldön, miközben a földműves nyugton alszik, Isten lebecsátja a termékenyítőt, tápláló esőt (Sifré Deut. § 38).

2. *Bábel.* Az összehasonlítás, mérkőzés Bábellel nem volt elkerülhető, mert hisz Bábelben éltek az első számkivetéskor, ott jóval többen maradtak, mint ahányan hazatértek; a Misna utáni korban pedig a zsidó tudomány lassan áttérte a babilóni iskolákba. A két ország közt soká folyt a tudósok vándorlása, a peregrinatio academica. Az volt a gyakoribb, hogy Bábelből jöttek a Szentföldre. Így már maga Hillél, a nagynevű tanna, valamint az amórának egész sora. Akadt ennek a Szentföldre törekvésnek komoly, tekintélyes ellenzője, R. Jehuda babilóni amóra, aki azt vallja, „kol hadar b'bével k'ilu dar b'erec Jisrael“ (Ketuboth, 111 a), aki Bábelben lakik, mintha Izrael földjén lakték, sőt kol ha'ole mi-bável l'erec Jisrael óvér b'aszé, aki Bábelből Szentföldre költözik, az vét a Szentírás ellen (Ket. 111 ab). E tiltakozása foganat nélkül maradt, mert neki magának két neves tanítványa, Zeira és Abba, mesterük ellenére a Szentföldre telepedtek át.

Egy tekintetben Bábel soká vitatta a maga felsőbbbségét: A zsidó leszármazás tisztasága dolgában. Az volt a hagyomány, hogy a babilóniai zsidóság családi származását Ezra megvizsgálta, tisztázta, olyan ott a genealógia, akár a finom liszt. Ehhez képest még a palesztinai zsidók származása is csak kovászos tészta (Kiddusin, 6, 9 b. 71 a). Megtörténhetett, hogy Zeira amóra nem fogadta el Jochannának, a legelső palesztinai amóra leányának neki fölajánlott kezét, mert családiakban nem ismerte el a palesztinaiakat egyenrangúaknak (Kid. 71 d). De ez a felsőbbbség is szertefoszlott. Rés Lakis mesebeszédnek bélyegezte azt a hiedelmet, hogy Bábelben valami régi származástáblákat őriznek. Jochanan sem kedvelte annyira

a Bábelből hozzáérkező tanítványokat. Rés Lakis pedig a babilóniai Rabba bar Chammának kézszerítését sem fogadta el, annyira haragudott a babilóniakra. Őket okolta a templom pusztulásáért, azért, mert Ezra idején csak szórványosan tértek haza, ha szilárdított falként, zárt, tömör sorokban jöttek volna vissza, megmenthették volna a Szentföldet (Joma 9 b).

3. *Róma* azzal dicsekszik, hogy piacokat (forum) épített, fürdőket (therma), hogy rengeteg gazdagságot gyűjtött. Ámde ezzel nem állhat meg, époly kevéssé, mint a harcaira büszke Perzsia, a tórateljesítő Izraellel szemben (Aboda Z. 2 b). Kiváltképp jellemző Rómára Józsuá b. Lévi finom megfigyelése: Azt látja Rómában, hogy a márványszobrokat szőnyegekbe burkolják forróságban, hogy meg ne repedjenek, fagyban, hogy meg ne dermedjenek, — ellenben látott szegényt gyékényen feküdni, gyékénnyel takarózni (Pessik. Sór 74 a, Gen. R. 33, 1., Lev. R. 37, 1).

4. *Hellasz.* Láttuk, hogy az volt a meggyőződés, hogy a Szentföld pusztaság levegője már bölcsesé tesz. Kivált Jeruzsálem bölcsességére volt Izrael büszke. Az Agáda szereti szembehelyezni a jeruzsálemi éles elmét az athéni szellemességgel. Büszkén beszéli, hogy mindenkor Jeruzsálem diadalmaskodott: Ahova jeruzsálemi eljutott, fölállították neki a katedrát, hogy hallgathassák bölcsességét (Écha R. 1. 1). A

Becalel Schatz (Jeruzsálem): Jemenita — Jemenitenjunge

verseny kétféleképp folyik. Vagy jeruzsálemi ember kerül Athénbe, vagy athéni ember Jeruzsálembe. Egyszer egy jeruzsálemi meghal Athénben s meghagyja, hogy örökségét ne adják át fiának, míg éles elméje három próbájával nem igazolja magát. Az athéniak elhatározzák, hogy senki sem árulja el majd az elhalt jeruzsálemi fiának, hol lakik atyjának szállásadója. De ez találkozik athénivel, ki nyaláb fát hordoz. Megfizeti a fát, s meghagyja, vigye el ahhoz meg ahhoz, mármint a szállásadóhoz. A jeruzsálemi utánamegy, s így megtalálja, akit keres. A szállásadó lakomát készít, őt csibe kerül asztalra, föl szólítja a jeruzsálemmit, ossza el. A jeruzsálemi így oszt: Férfj, feleség és egy csibe, az három; a ház két fia és egy csibe az három; a ház két lánya és egy csibe, az három, én és két csibe, az három. (Ez a mesetárgy belekerült az erdélyi magyar népköltésbe is.) Vacsorára zsíros tyúkot tálalnak. Megint a jeruzsáleminek kell osztania. A fejét a ház fejének adja, a beleket a ház belseje úrnőjének, a lábakat a ház két fiának, akiken a család nyugszik, a két szárnyat a két leánynak, kik majd elrepülnek a házból; a derekát magának tartja, mert ez hajóhoz hasonlít, már pedig ő hajón jött és hajón megy. Így állotta az éles elmének három próbáját. Művészi mesévé alakul a négy jeruzsáleminek látogatása Athénben. Még nagyobb számú az oly elbeszélés, mely az athénit hozza Jeruzsálembe, ahol hódolni kénytelen a jeruzsálemi szellemnek. Névszerint is megnevez az Aggáda palesztinai tudóst, aki Athénben diadalmaskodik az attikai szellemen. Ez Josua b. Chananja. Kéri tőle, építsen házat a levegőben. Isten nevének segítségével levegőbe emelkedik s onnan kiáltja: Ide a téglát, ide az agyagot, hadd építsek. Törött malomkövet hoznak, varrja össze. Igen, vág vissza Josua b. Chananja, de előbb sodorjatok homokból fonalat (Bechoroth 8 b).

Látnivaló a jeruzsálemiek büszkesége. A jeruzsálemiek magukra vonatkoztatták a siralmak (IV, 2) dicséretét: Cion drága fiai. De még a jeruzsálemiek sorában is kiválnak a jakkiré Jeruschalajim, az előkelők, akik az ünnepek tiszteletében kitűntek, akiknek feleségei a vallásiakban buzgólkodó gyermekeket etették, ellátták. De még inkább kiváltak a Nekijjé hadaath, a tiszta érzelműek, a kényes lelkűek. Kényesek voltak a társadalmi illendőségben: Nem mentek el vendégségbe, ha nem ismételtén hívták meg őket; akkor sem fogadták el a meghívást, ha nem tudták, kikkel együtt vannak meghíva. És époly kényesek voltak erkölcsiükben: Nem írtak alá okiratot, míg nem tudták, ki írja még alá velük együtt; nem ültek le törvénykezésre, míg meg nem győződtek róla, hogy méltó társakkal együtt bíraskodnak. (L. minderről Klein Sámuel tanulmányát Maddaé hajahadut-ban, 1926).

Ekkép a Szentföld termékenységevel túltesz Egyiptomon; a szentföldiek származása előkelőségben versenyez Babilóniával, a jeruzsálemi éles elme diadalmaskodik az athéni szellemen, a zsidó erkölcs Rómán. Jeruzsálemben pedig az erkölcsi ranglétra csúcsán állanak a kényeslelkűek, a finom érzésűek.

Edmond Fleg: Sába királynője

*Sába királynője kelet felől jöve
S szólott Salamonhoz:*

*„Mily szépek a kocsik, miket küld Tagorma,
Tarzisi hajóid ha tengerre kelnek,
Mily szép ákác-oszlopos palotáid orma
Fűszeres kertedben, hol kecskék szökellnek!*

*Aranyló válladra hogy ömlik a haj,
Bíborló szájadnak ikre milyen érett,
Szemed milyen szilaj,
S arany-ruhád alatt mily csiszolt a térded!*

*Asszonyaidnak mily ékes a karja,
Ha Szidon és Aram és Mizráim sarja
És Babel és Ur s Asszúr hozza eléd
Szerelmek éjjelét!“*

*De Salamon felelt:
„Gazdagságában is ki az, aki gazdag?
Lehet-e ifjúság, mely vigaszt ad?
Szerethetünk-e igazán?
Pára és lehellet, minden csupa pára
Szeleknek asztalára.“*

*Sába királynő, ki hajnal felől jöve,
Felelt Salamonnak:*

*„Assától Tiphsáig uralkodsz a földön,
Jobbágyid a szelek;
Fényröptű a lábad, mint a nap ha följön,
S trónusod száll veled.*

*Dicsőséged, neved eget-földet tölt meg,
Ki mindent lát: a nap
Fölszökell ágyából hirdetni a földnek
És égnek, hogy riadozzanak.*

*De fényes napnál zengőbb a te ujjad,
Maga védi a lant
Gonosz ellen, — ha gyullad a húrja —
A jót s boldogtalant.“*

*De Salamon felelt:
„Hova visz a hatalmasok útja
S a glóriások dala hova hal?
Az igaz is, ha egyszer az útját befutja,
Összevegyül a gonosz csontjaival.
Pára és lehellet, minden csupa pára
Szeleknek asztalára.“*

*Sába királynője, ki Édenből jöve,
Szólott Salamonhoz:
„Az, ami több, mint a bor,
Több, mint az olaj és a mirrha
S ami gyöngyöt ont Ofir, s ha
Tiéd az arany és bíbor,*

*Ami hullámnak mondja: Állj!
És a villámnak: Elloboghatsz!
Mely a viharon is király
S szemrebbenése: csillagos had,*

*Mely hegynél és tengernél ősbibb,
Idő se látta bölcsejét:
Tied, Király, csak ő erős itt:
Az istenarcú Bölcsesség!"*

*De Salamon felelt:
„Tudás, bölcsesség mit jelent?
Kitárul a világ, de minek ítéled?
Ahol a jövőendő majmolja a jelent:
Láthat, de csömörrel fordul el a lélek!"*

*Am most az Úr kiált:
„A kormánypalcát mért fogod?
Nincs korona a homlokodban?*

*Add vissza égi zálogod,
Szépség-, hír-, bölcseséget; királyom
Hatalma, nője, kincse — visszaszálljon!"*

*S megy a király és botja koppan,
Kenyeret koldul a kapukban
És énekel:*

*„Aldjad egész nap, Izrael,
Az Úr kezét, mely sujt, emel;
Mert kedves a kegy és kegyesen ad,
Dicsérd az éjeken, dicsérd Uradat!*

*Ha lázong a lelked és őt feleded,
Elkerget az Isten, nem lesz fedeled,
Izrael, nézd, hogy koldulok én,
Koldulni fogsz te is egész föld kerekén!"*

Franciából fordította: GYÖRGY BÉLA

FARAGÓ SÁNDOR: AZ EZREDIK

I.

Jázminban senki sem talált azon semmi különöset, hogy Adolf, a sírásó szerelmes volt özvegy Dunajetznéba. Dunajetzné már túl volt az ötvenen és gyakran lehetett látni, amint fürgén szaladt át a főtéren valamelyik zsidó házba, egy kis táskával a kezében. Dunajetzné bába volt és már harminc éve ő segített a világra minden zsidó gyereket. Ezek a gyerekek közben megnőttek, már a Korona-kávéházban ültek és sakkoztak vagy alsóztak egymással és most, ha náluk született valaki, ők is elővették az öreg Dunajetznét. Egy temetésen volt alkalma sokáig beszélgetni Adolffal, a sírásóval, akinek a temetőszélen tartott a Chevra kicsiny házat. Barátságos volt ez a ház, muskátli virágzott ablakában, tiszta volt belül minden és rendes, csak éppen asszony hiányzott. Harminc éve szeretett volna megnősülni Adolf, a főtisztelendő úr sokszor beszélte rá, mert rossznéven vette, hogy még mindig aggleény. Adolf sokszor megígérte, hogy megnősül, de nem talált sohasem megfelelő fehérszemélyt. Ez a Dunajetzné már nem szép ugyan, túl is van első fiatalságán, de nagyon kedves, okos, vallásos és házias, nem is volna rossz, ha együtt élhetnének a kis temetőszéli házban. Ebédet főzne, elkísérné Adolfot a zsinagógába és ha a férj fáradtan jönne haza egy temetés után, megágyazna neki, teát hozna az ágyhoz... Néha találkoztak a főtéren Rákóczi öreg fája alatt, amelynél a rossz nyelvek szerint csak a sánta Blau felesége volt öregebb. Adolf már beszélt is az esküvőről, biztosan megjelenne az egész hitközség, az elnök úr személyesen és sokan eljönnek a keresztény társadalomból is, mert Adolfot és Dunajetznét mindenki nagyon szerette Jázminban. Két hónap múlva meg is esküdtek, a Chevra szép ajándékot adott nekik és boldogság költözött a kis, muskátli ablakú házba. Gyakran ültek össze és tervezgettek:

— Az elnök úr megígérte, — mondta Adolf, — hogy az ezredik sírnál megint szép ajándékot kapok. Hiszen ezer sír, az egy jubileum! Egy centennárium! Már nem is hiányzik sok, ha Isten megsegít, akkor néhány hónap múlva elérem ezt a számot. Talán valami tíz van hátra összesen.

A felesége nevetni kezdett.

— Milyen furcsa, — mondta. — Én is az ezredik csecsemő felé haladok! Harminc esztendő alatt ez elég szép szám... Mondtam is a polgármester úrnak, aki nagyot nevetett. „No, Dunajetzné, — mondta, — ha együtt lesz az ezer, akkor a város ki fog tenni magáért! Olyan szép ajándékot kap tőlünk, hogy holta napjáig is megemlegeti..."

— Igazán ezt mondta a polgármester? — kérdezte Adolf.

— Persze, hogy ezt mondta.

— És mennyi hiányzik még az ezerhez?

— Valami hat, összesen. Nem olyan nagy dolog...

— Majd csak megéljük valahogyan!

A bába megcsókolta a férjét, aztán kiment az udvarra, hogy megöntözze a muskátlikat.

*

Jött a kilenszázkilencvenhatodik csecsemő. Egészséges, kövér apróság volt, Paszternákné hozta a világra. Nem is kellett két napig várni, a Steiner mészáros feleségének kislánya született.

Most már csak alig néhány csecsemő volt hátra. Egy-két hét leforgása alatt itt lehet a jubileum. És Adolfnak is jól ment. Ő már a kilenszázkilencvenötödik megboldogultnál tartott, — hála Istennek — mondogatta néha, — elég szép a halálozási statisztika a hitközségben. Sok beteg ember volt, sok öreg ember és Adolf boldogan számlálgatta az ujján a halottakat. Biztosan szép ajándékot fog kapni! A kilenszázkilencvenhatodik hirtelen halt meg, nagyon feliz-

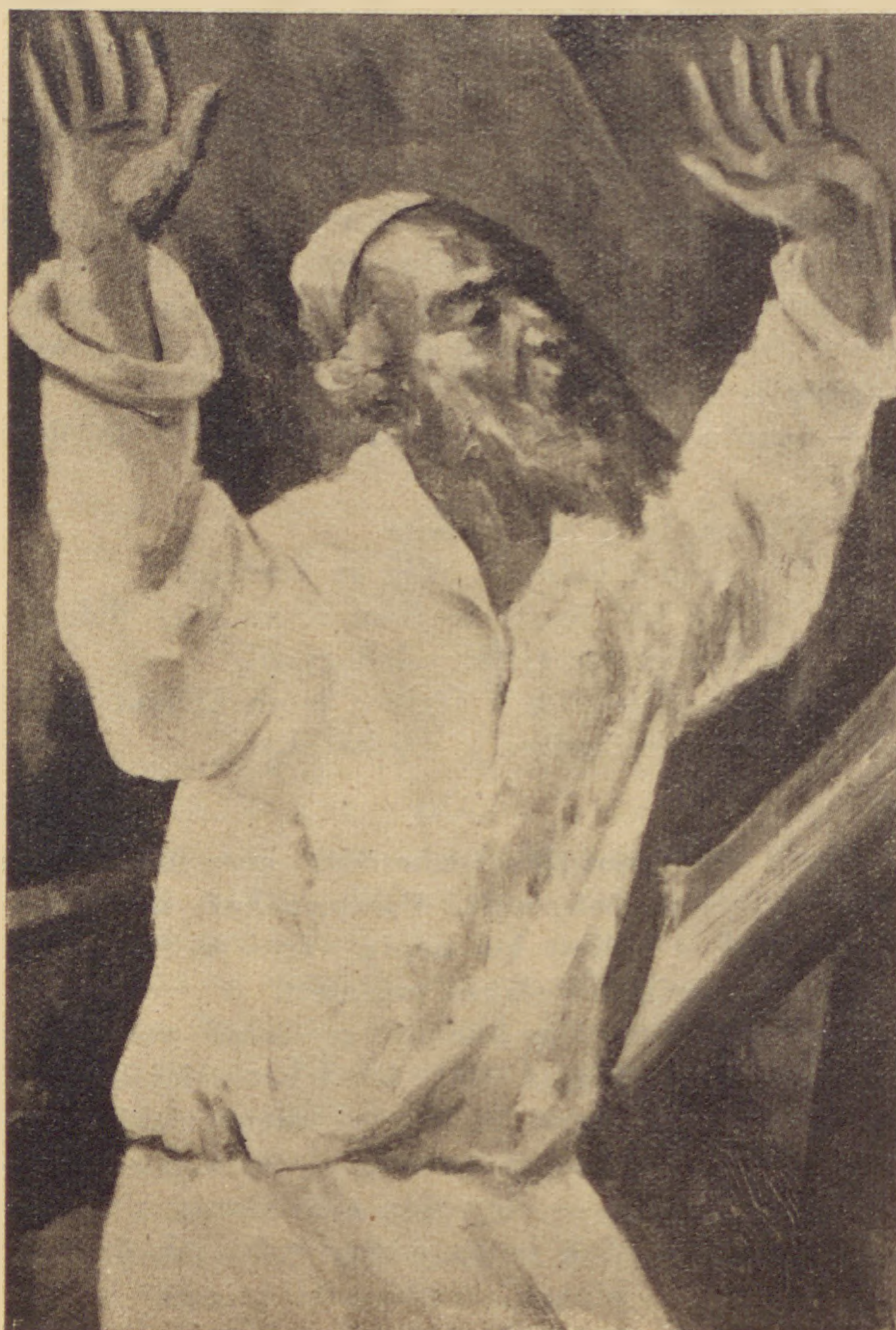
gatta magát, mert cigarettázni látta unokáját pénteken este. A kilencszázkilencvenhetedik már hónapok óta beteg volt, de Karlsbadba ment gyógyíttatni magát és elég jól érezte magát, amikor hazatért. Adolf sokszor nézegette őt és titokban haraggal gondolt Karlsbadra. Egy ilyen fürdőhely mindent elront! De aztán a beteg állapota rohamosan rosszabbodni kezdett és igen szép temetést kapott, amelyre még Pestről is jöttek rokonok. Ha tudta volna, hogy ilyen szép temetése lesz, talán hamarabb bevégezte volna.

Fellendült a bába munkája is. Ikrek jöttek egyszerre a hitközségi metsző feleségénél! Adolfné boldogan csókolgatta a piros apróságokat és boldogságában nem is kért pénzt munkájáért. Most már csak egy csecsemő hiányzott az ezerhez. Az ikrek születését követő napon rosszúl lett az asszony, ágynak esett. És egy éjszakán, kivilágított ablakok mellett nagy sürgés-forgás volt a kicsiny házban. Ott volt az orvos és egy másik bába, aki készséggel segített kolléganőjének.

A sírásó felesége egészséges fiúgyermeknek adott életet.

— Későn jött ez a fiú! — mondta az orvos. — De nem baj. Egészségesnek látszik. Néha a kései termés a legjobb...

A sírásó leült a felesége ágya szélére, nagy, vörös kezébe fogta a csecsemőt és könnyezett. Hogy neki

Arthur Bryks (Lugano): Áhitat — Andacht

fia van! Nem élt hiába! Őt is megajándékozta az ég! Micsoda fiú ez, micsoda vasgyúró, még a hitközségi elnöknek sem lehet szebb fia... És halkán, remegő hangon szólt az asszony az ágyból:

— Adolf... ez az ezredik... az ezredik... a mi fiunk!

A városi tanács betartotta a szavát. A sírásó felesége gyönyörű ajándékot kapott a várostól az ezredik csecsemő születése alkalmából. A városházi ellenzék vezére ellenezte ugyan a kétszáz pengő kiadását, azzal érvelt, hogy a dolog inkompatibilis, mert saját gyermek nem számíthat be az ezerbe. De a többség mégis megszavazta a kétszáz pengőt, amelyen sírásóék gyönyörű ebédlőbútort vásároltak és boldogság költözött a temetőszéli házba...

II.

Adolfnak hetekig nem volt munkája. Végre meghalt a kilencszázkilencvennyolcadik is. Most már csak kettő hiányzott ez ezerhez. Még csak két sírt kell megásnia és megjön az ajándék! Már szépen beosztották az asszonnyal a pénzt. Először is gyermekkocsit vásárolnak. Modern, gyönyörű, gumikerekű, angol gyermekkocsit. A többi pénzt takarékbba teszik, a fiú neveltésére. Múltak a napok és nem történt semmi, míg egy szerelmes lány a Jázmin folyóba ugrott és a halászholtan vonszolták a partra elcsigázott testét. A temetés nagyon egyszerű volt, de a sírásó mégis örült neki. Egy, egyetlenegy, halott hamar akad egy olyan nagy hitközségben, mint a jázmini. A temetésről hazament teát inni, de csodálkozva látta, hogy felesége nem várta teával. Kisírt szemmel jött eléje az asszony:

— A Sanyi beteg! — mondta.

— Mi baja van? — kérdezte rémülten a sírásó.

— Mingyárt itt lesz az orvos.

Leültek az ágyacska mellé. A kicsiny testet égette a láz. Az apró szemek olyan különös fényben égtek. Az orvos megvizsgálta a csecsemőt és amikor a sírásó kikísérte őt, így szólt:

— Adolf, legyen erős...

— De, doktor úr! — csuklott fel Adolf hangja...

— Én itt már nem tehetek semmit, — mondta az orvos. És nagyon melegen és barátságosan szorította meg a sírásó kezét. Adolf visszament a szobába. Kibámult az ablakon. A holdat csúnya, fekete felhők takarták el. Szél süvített be az ablak rozoga eresztékein. A sírásó a temetőt nézte és életében most borzadt össze először a sírkövek furcsa árnyaitól. Azután hatalmas szélroham támadt, megsuhogtatta a füzeket és a ciprusokat. Az asszony a férjéhez rohant, megragadta a karját és kétségbeesett reménytelenséggel a hangjában kiáltotta:

— Meghalt! Meghalt!

A sírásó sokáig nem felelt. Merev tekintettel bámult ki az ablakon. Végül megfordult, lassú léptekkel az ágyacskához ment és nézte a fiát. Azután szalmát szórtak az ágy elé. A sírásó leemelte a kis testet az ágyról, még egyszer, még utoljára magához szorította. És nagyon csendesesen mondta:

— Az ezredik! Az ezredik!

AVIGDOR HAMEIRI: A FECSKÉK

1.

Az ablakom előtt sárgálló-zöldellő homok- és bogáncstelken megjelent egy tagbaszakadt lány tövises dróttekerccsel a vállán. Letette a tekercest s elment. Kis idő múlva újra megjelent s letette a második tekercest: egyszerű drótot. Félóra múlva — a harmadikat.

Estefelé hazajöttem s láttam: nyolc tekercs fekszik egy bogáncsbokor oldalán. Hét egyszerű és egy tövises. Nyolc kis tekercs (aki vár), majdnem türelmetlenül várja a rendeltetését.

Másnap reggel újra megjelent a lány vasrudakkal a vállán. Letette, elment — s újra hozott.

Délután plántálni kezdte a vasrudakat.

Estefelé ott álltak a rudak, köröskörül haptáiban, tisztelettel, hűséggel. Köröskörül.

Másnapra, mikor felkeltem — a lány már kötözte a rudakat egymáshoz. Kötötte, fűzte a dróttal, fonta és hímezte. Ha hosszan el-elnézegettem, úgy tetszett, nagy hímzőtű van a kezében, amellyel egy irdatlan nagy vásznat hímez. Még a színeket is láttam a vászonon. Valószínűleg ő maga is. Ebben mi, a novella-csinálók, a nőkhez hasonlítunk.

Délután megjelent egy legény. A lánnyal együtt jött. Ő, a fiú, valahogy kedvtelenül jött. Mindenesetre nem nagy kedvvel. Úgy láttam, mintha a lány kényszerítette volna rá. Majdnem a fülénél húzta, mint egy rossz gyereket.

S a munkában is úgy segített neki, kedvtelenül, mint egy rossz gyerek.

A hímzés elkészült.

A fiatalember ki akarta tépni a bokrokat — erre a lány olyat rikkantott rá, mintha a fogát húznák. Aztán rámeresztette nagy, zöld szemeit, rá a fiú kicsiny, barna szemekre — s a legény homokszoborrá dermedt.

— Tépni, kitépni! — szólt fojtott haraggal, hunyorgó szemmel, gúnnyal. — Mingyárt tépni. Ehhez értetek ti.

Miért mondta így: ti — nem tudom. Így hallottam. A szellő megmozdult és felém hozta a szavát. A zenéjével együtt.

Reggelre, mikor újra felébredtem, kész volt az udvar s az udvar egyik sarkán ott állt a zuhany: egy kis bódé, három deszkafallal s a gerendáján lóg egy Shell-petróleum bádóg. A bádóg alján pedig egy fordított tölcser. A tölcser nyakán vízesap-féle. A bódé negyedik falát, amely az ablakom felé néz — zsákfüggöny képezi.

Mindekiből sejtettem, hogy ezt a „letelepedést” olyan Chaluc-pár csinálja, aki a Közösségből jött, hogy most önállósítsa magát. A Közösség polgárai zuhany-nyal kezdik.

Aztán jött a barak. A barak építésében mások is segédkeztek. Tehát egy-kettőre készen állt. A barak nem állandó tűzhely; nem a messiási időkre való.

Este pedig ott ültek ketten a barak küszöbén és

hallgattak. A szellő nem hozott felém egy szót sem. Csak nagyon hosszú idő múlva hallottam, ahogy a lány mondja:

— Én nem akartam, hogy ők segítsenek. Nagyszerű fiúk, — de én otthagytam őket s megvan. Vége. Erre a legény nem válaszolt semmit.

Másnap — egész napon át a barakon dolgoztak, kívülről, belülről is; tisztogattak, javítottak, símítottak rajta és vízvezetéket vezettek be. Este lezuhanyozták magukat. Mikor a lány zuhanyozott, hallottam a zsák-függönyön át, a hideg víz alól, egészséges hangját:

— Áhh! — káromgott különös élvezettel.

Megértettem, hogy ezt az élvezetet nemcsak a hideg víz okozza. Majdnem azt mondta:

— Áhh! Ez az enyém!

Este kilenc órakor megint együtt ültek a küszöbön és hallgattak. Egyszerre csak azt mondja a lány, hosszú hallgatás után, de már nem durcásan, sőt, líggyan, gyermekesen, nőiesen:

— Az éjjel álmodtam. Azt álmodtam, hogy: cvicc, — cvicc!

— Mit álmodtál?

— Azt álmodtam, hogy cvicc-cvicc!

— Mi az, hogy cvicc-cvicc?

— Mi az, mi az! Hát semmi. Cvicc-cvicc!

Most a fiú is gyerekhangon kérdezte:

Arthur Bryks (Lugano): A Kincs — Der Schatz

— Madár tette?
 — Mit tudom én? Nem láttam madarat. Csak hal-
 lottam: cvicc-cvicc.
 A legény hallgat egy pillanatig, aztán azt mondja:
 — Butaság!
 A lány rábandzsit oldalvást, hallgat egy hosszú
 pillanatig, aztán mondja:
 — Te vagy buta!
 S máris felkel és besiet.
 S nem jött ki többé.

2.

Már negyedik hónapja, hogy építik a házat. Ket-
 tesben, négy kézzel. Csak éppen, hogy valami ember
 jön mindig és utasításokat ad nekik. Nem a férfinak,
 csak a fiatalasszonynak. A férjjel alig áll szóba. Salóm-
 salóm — ez az egész.

Mióta a házukat építik — nem mozdulok el az
 asztalomtól. Lehetetlen. Ez árulás lenne. Itthagyni
 őket, munka közepén?

Közben pedig egy kis kert is varázslódik a ház
 köré.

Levelet írok a Városházához, hogy várjanak még
 azzal a vízórával. Nem olyan sietős. Megvoltunk eddig
 vízóra nélkül — megleszünk még két hónapig. Nem
 olyan borzasztó.

A munka pedig napról-napra fejlődik. A ház foly-
 ton növekszik, felfelé szökken, míg végre tető-koronát
 terebélyesít. S már az ablak-szemek is mosolyognak:
 vidám, kéken aláhúzott szemek. Estefelé be-behunyo-
 dnak, reggelre kinyílnak. Pupillájukban pedig meg-
 jelenik a kis „emberke”: egy kékszemű asszonyka. Az
 asszonyka szeme mindig kék, csak mikor haragszik,
 zöldes lesznek. De ez ritka eset nála. Összesen kétszer
 láttam ilyennek. Először, mikor a párja ki akarta
 tépni a bokrot. Másodszor pedig, mikor az segítőt
 akart hozni a házépítéshez. Akkor zöld fényben fe-
 nyegetőztek a szemei:

— Nem kell. Érted, vagy nem? A barakhoz sem
 kellett. Nem kell. Sem az építéshez sem pedig máshoz.

Hallgatott egy percig, aztán hozzátette:

— És semmihez a világon!

S mikor ezt hozzátette, oldalvást nézett rá, hosz-
 szan és hunyorgatva, ajkait összeszorítva — de mind-
 amellettsé majdnem hogy el is mosolyogta magát. Jóízű,
 gyümölcsös ajka majdnem mosolygott. Ezt a mosolyát
 csak az orrcimpák jelezték. A nemesfajú, remegő,
 finom orrcimpái. Mert a száj csukva maradt. — S
 ebben a pillanatban újra megjelent az ég a szemében.
 A zöld szín kékbe ment át.

Volt egy harmadik eset is; erre én voltam elké-
 szülve, én vártam, hogy a szeme zölddé mérgesüljön,
 de nem történt meg. Ez egy párbeszédük alkalmával
 volt. A küszöbön; este: a holdvilágnál, amely nappali
 fényben ragyogott.

— Úgy látszik, te már soha nem értesz meg
 engem! — mondta a nő.

— Mit nem értek meg?

— Nem érted, mi az, hogy asszony.

— Már megint álmodtál valamit?

— Igen, „már megint álmodtam“!

— No látod. Egy ember, aki álmokban hisz!
 — Én nem az álmokban hiszek. Érted, vagy nem?
 Én azt hiszem, hogy mindaz, amiben te hiszel, egy
 nagy butaság. Nem én hiszek, hanem te. Te *hiszel*, én
 pedig *tudom*.

— Mit tudsz te?

— Én azt tudom, hogy az egyedüli édes dolog a
 világon az, ami az enyém.

— Hát ez éppenséggel nem új dolog, drágám. Ezt
 minden gonosz és bűnös is tudja. Ezzel a tudással nem
 megyünk messzire.

— És mivel megyünk?

— Mivel? A nagy összeolvadásban. Az általános
 társulásban. Ezt te nem érted. Társulás mindenben,
 fiam.

— Mindenben.

— Igenis, mindenben. Anyagban és szellemben.
 Testben és lélekben.

— No igen, ez a férfi elve. A nő elve pedig mást
 mond.

— Nincs külön elve a nőnek.

— „Nincs külön elve?“ Hát akkor kérem, legye-
 nek szívesek az urak, cipeljék az urak is a gyereket
 a szívük alatt. Négy és fél hónapig az urak, négy és
 fél hónapig mi. Jó?

— Te butaságokat beszélsz össze. Ez már elcsé-
 pelt. Valami ujat kérünk.

— Elcsépelt? Ez nem azt jelenti, hogy hamis.
 Kétszer kettő négy is elcsépelt. Itt van ni! Ez a bűn-
 sök és gonoszok elve. És a butáké is. Minden a világon
 szent nekik, csak nem a nő legszentebb szentsége,
 csak nem az az érzés, amelyet nem lehet kifecsegni
 sem szóban, sem más formában s aminek semmi pél-
 dája nincsen a férfi életében. Az az érzés, amelyben
 még a barom is, a vadállat is szentséggé szentül, mely-
 ben a rühes szuka is becézendő ölebbé nemesül —
 csak a férfi, az ideálok embere nem ad neki egy picit
 kis helyet sem nemes szívében, sem pedig fenkölt
 agyában. Én butaságokat beszélek. Persze. Elcsépelt
 dolgok.

S hirtelen:

— Tudod-e melyik férfi érti ezt?

— Melyik?

— A Hawaii-sziget őserdejének vadembere. Az
 legalább jajgat és nyög, mikor a felesége vajudik. Az
 legalább igyekszik elhítni, hogy megérti, hogy szen-
 ved vele együtt.

Hosszú hallgatás. Aztán:

— Tehát?

— „Tehát“? Tehát, ha társulás, ha egybeolvadás,
 akkor nem testben, nem anyagban, de lélekben. Csakis
 lélekben.

A férfi tágra nyitja szemét:

— Mit? Csak lélekben? Hogyan érted ezt? Ho-
 gyan társulsz lélekben, ha még a zsebkendődet se
 vagy képes közösnek érezni?

— A zsebkendőt nem adom oda, mert ez
 anyag. De a lélek mindnyájunk közös szelleme. Ezer
 millió test és egy lélek. Ezt igen: egy lélek. Hisz te
 magad mondtad nekem: az összes világok lelke az

Isten. Hát láttad-e valaha, hogy két test egybeolvadjon teljesen? A testek legfeljebb párosulnak, de nem olvadnak egybe! Minden testnek megvan a maga külön világa. Így!

— Tehát akkor miért nem érted a szabad szerelemben társuló lelkeket is?

— Szabad szerelemben? Ép ezért: mert a szerelemben éppenséggel nem a lelkek olvadnak össze. Itt van la! Ez az, itt a nagy tévedés, nagy hazugság. A szerelem a testek társulása. Ha a szerelemhez lélek kellene — hogyan szaporodnának az állatok? Micsoda lelki összeolvadás lehet az állatoknál? Hogyan is mondja a Szentírás, az a Szentírás, amelyet te folyton idézel: „Ezért hagyja ott az ember az apját meg az anyját és a feleségével társul, hogy egy testté legyenek“. Egy testté — de nem egy lélekké. Sőt, úgy van ott írva: „egy hússá“! Amennyire a hús társulni tud, fiam. — Ha pedig összeolvadásról lehet szó, hát az csakis a léleknél lehetséges. Így van ez, pajtás!

— Nem értem: szerelem lélek nélkül?

— No végre! Végre nem azt legyinted, hogy butaság! Én azt mondom: a szerelem az tisztára testi dolog. A testek szimpatizálnak egymással, harmonizálnak — s ez elég. Ha közösség — hát csak lélekben. Teljes közösség csak a lélekben lehet. Ez azzal kezdődik, például, hogy semmi titkom nincsen az életemben, semmi külön akaratom, amely ne volna mindnyájunk közös ügye, közös akarata. A titok úgysis bűn. Minden titok bűn. A lelkem nyitott könyv a társaság számára. Ezt nevezem én közösségnek, összeolvadásnak. Ez a közösség igazán szent. Szent, mert jó és szép. — Ezt pedig nem ti teszitek. Ha ezt tennétek, nem volna köztetek még mindig öngyilkos! Az öngyilkost a magányosság kergeti a halálba. Mindig meg lehet őt menteni egyetlen gesztussal: egy fölényes mosollyal, amely azonban a legmélységesebb szeretetből és megértésből fakad. Kell, hogy valaki a vállára üssön: ostobaság pajtás! De ezt aztán úgy kell mondani, mintha saját magunknak mondanók józanodásunk pillanatában: milyen ostoba vagyok!

Hosszú csönd. Mind a ketten hallgatnak. Az asszonyka pedig folytatja, mintegy sajátmagának:

— Ha ilyen emberi szerelem léteznék. Ilyen közösség. A világ összes ágyúit lehetne vele elolvasztani, mint a „fehér fénnel“.

Hirtelen felocsúdik s oldalba böki:

— Ez az! Ezt ti álmodjátok! Nektek az anyag kell, a test. Persze. Szerelem. A szerelemben akarjátok ti a lelket behazudni. Ezt a férfi urak fundálták ki és a buta nők majmolják, sőt: túlmajmolnak benneteket. Nektek ez mindenestre kényelmesebb. Így lehet aztán férfi természeteket a szép ideál szent köntösébe bársonyozni. Így lehet felszabadulni a „butaságoktól“, hogy — hogy nyomorultak lehessetek, férfiak!

— Sss! Ne kiabálj! Mit kiabálsz?

— Hogy ne kiabáljak? Sőt. Ezt kiabálni kell! Teljes erővel kiabálni! Ahogy kiabálni akar az alvó, ha lidércálmot kínozza! Ébredjetek! Ébredjetek becsületes férfiak! Ébredjetek buta nők! Ébredjetek!!

És hogy a lármája ne váljék skandalummá az est csöndjében — átlágyította a hangját dallammá, mintha énekelne:

Ébredjetek, ébredjetek,

Ébredje-tek!

S hangos hahotába tört ki.

— Nos, te szentéletű, most már érted?

— Nincs ebben mit érteni.

— Igazad van, svihákom. Érteni a lélektant lehet. A lélek-ügyet érteni lehet, tanulni, fejtegetni. De a testet csak érezni lehet. Ép ezért sose fogjuk megérteni sem a teremtés titkát, sem pedig a szerelemét. Ehhez érzés kell s nem agy. Ez a test dolga s nem a léleké...

Hirtelen átölelte és forrón megcsókolta:

— Persze, hogy tudnék szeretni egy ilyen fajnót, ha ehhez agy, ész kellene. Ennyire hülye mégse vagyok, nemde?

Ujra megcsókolta.

Bementek. Közben hallom az asszony hangját:

Cvicc-cvicc!

3.

Reggel a kertben dolgoztak.

A vöröstéglás tető még nedves volt az éjjeli harmattól s rajta két fecske állt. Ott állt a fecskepár és fecsegett egymásnak. Aztán nagyot kanyarodtak a napos ürben — s megint visszajöttek. Az egyik megállt a háztetőn, a másik pedig az eresz alá repült, ott

Arthur Bryks (Lugano): Ketten

odatapadt a lábaival és villás farkával, megvizsgálta a helyet és visszatért a párjához. Jelentett neki valamit.

Még aznap kezdte a fecskepár a fészéképítést.

Szombat délután ott könyökölt az asszonyka az ablakon és a levegőbe bámult. Egyszerre csak felfigyel a fecskék ívelésére, szemével kíséri őket a fészekig — s a szeme tágravillan. Nézi, nézi a fecskepár építő munkáját, majd a nyakát tekeri felfelé, s mikor az egyik fecske elszólja magát — az asszonyka szája elmosolyodik:

— Cvicc-cvicc! — felel nekik és a szája nyitva marad, mint aki a választ várja. Az pedig nem késett.

— Cvicc-cvicc! — szól ismét az asszonyka s behúzódik a szobájába és énekre zeng. Megint kihajol, a fészket nézi s megint szól nekik:

— Cvicc-cvicc!

Ebben a percben jött az ő párja is.

Az asszonyka intett neki messziről, hogy siessen. Az ember bemegy, ő az ablakhoz vezet, kinéznek, átöleli és felfelé fordítja a fejét:

— Ezt álmodtam, hékás.

— Mit?

— Hát azt a butaságot: Cvicc-cvicc!

S újra megcsókolja.

4.

Egy hét múlva látom, a fészek felé mutat neki. A fészekben ott ül az egyik fecske. A párja hoz neki és eteti.

Hallom, az asszony mondja:

— Tudod? Érdekes: most nem a drusza ül benne, hanem ő, a legénye; a nőcske pedig eteti őt. Én már felismerem őket.

— Bolond vagy.

Az asszony szeme megint zöldet lövellt:

— Már megint „butaság”? Hülye!

Történt valami, ami majdnem tragédiává vált: három veréb megtámadta a fecskefészket. Bosszantó és kétségbeejtő jelenet volt: két veréb ott áll a fészek két oldalán és verik, csipik a tojáson ülő fecskét rémítő kegyetlenséggel, tépik a tollát, húzzák, marják — a szegény madár pedig csiripel, nyög, segítségért nyög — de nem hagyja ott a tojást. Párja pedig ott repdes a háztető körül, megpróbálja a védelmet, de valahányszor közeledni akar, egy harmadik veréb nekimegy és elkergeti. Én nézem és rémes haragra gyulladok; a háziasszonyért akarok kiáltani, de nem tudom a nevét. Kimegyek — de ebben a percben megjelenik az asszony, azonnal látja a dolgot, felvesz egy kórót — a kóró rövid. Besiet a szobába, kihozza a tisztogató botot és elkergeti a gyilkos verebeket. Közben pedig majdnem sírva kiabálja:

— Hess! Hess! Gyilkosok! Disznók!

A verebek menekülnek, de mindjárt visszatérnek. Az asszony létrát állít és anélkül, hogy akarná azt, meg is üti az egyik verebet. A veréb leesik — de újra felrepül és elmenekül.

A ház mögül megjelenik a férfi:

— Mi az?

Az asszonyka nem tud szóhoz jutni. Egész testében reszket. Szeme mérgeszöld.

— Mi történt, az Istenért?

— „Mi történt, mi történt“! — nyel az asszonyka nehezeket. — „Mi történt!“

— Hát igen, mi történt?

Az asszony nézi és lihegve hallgat. Egyszerre csak hallja fentről:

— Cvicc-cvicc!

Felfelé néz s látja: megjött a tojáson ülő fecske párja, beült hozzá a fészekbe s most mind a ketten csipognak.

Mennyei kékség sugárzott a szeméből ismét. A szája még remegett, de már mosolygósan. A szeme most nedves lett.

— El akarták kergetni — a-az anyát a tojásairól...

— Kicsoda?

— „Kicsoda“! Hát a verebek. Azok a — a te szabadszerelmeseid. Verték őt, cibálták a haját. Ő pedig csak ült, nem mozdult a helyéről. Sirt, de nem mozdult.

Csönd.

— És a párja? — kérdi a férfi mosolyogva.

— A párja? Gyáva fráter! Talán meg is tetszett neki a verébkisasszony...

Ezt minden mosoly nélkül mondta. És a szeme megint zöld lett.

5.

A fészek körül mosolygós, hangos az élet. A fecskepár hatalmas ívelésekkel vágja a kék eget. Eltűnnek, újra megjelennek, egyszer az egyik, aztán a másik és etetik a fiókáikat.

Az asszony, aki a kertben dolgozik, feljűk néz — aztán energikusabb mozdulattal folytatja a munkát.

Egy nagy követ akar felemelni, hogy a kapu küszöbére tegye. Hozzálép a férfi s félresimítja őt:

— Nem mondtam neked, hogy most nem szabad erőlködnöd? — szól és felemeli a követ és rendeltési helyére teszi.

Az asszony nézi. Szeme most olyan, mint a holdvilágos kék ég. Mély és titokzatos.

Aztán odalép hozzá, megfricskázza az orrát, belemarkol a borzas hajába és fogcsikorgatva, édes győzelemmel mondja fenyegetőn:

— Cvicc-cvicc! Mit? Gazember! — Most már nem bánom: már meghívhatod a barátaidat. Alapjában véve jó fiúk.

Forrón megcsókolja, eltolja és gyerekes táncsal, de óvatosan eltűnik a szobában.

Fordította: K. A.

JEHUDA JEITELES: EGY SÍRKŐRE

— HÉBERBŐL —

*Az égig nyúljon sírköve,
Messziről lássa az út vándora,
És véssétek rá: tanulság ez emlék,
Hogy szíve kő vala.*

DR. RICHARD HUELSENBECK: ARTHUR BRYKS MŰVÉSZETE

Arthur Bryks festői és grafikai kvalitásai anynyira egyéniek, hogy megértésük és értékelésük csak hosszabb tanulmányozás és teljes odaadás útján válik lehetővé. Az első benyomás valami finom légység, valami alig meghatározható hozzásimulása a vonalaknak és formáknak az emberek valóságához és a világhoz, amely úgylátszik, mintha a mélypont felé gördülne elpusztítva útjában az egyéniséget és annak magját, a szeretetet. Közvetlenül ható illusztrációját találjuk itt annak a megállapításnak, hogy a genialis ember több veszélynek van kitéve, mint az átlagember. Ennek a művésznak a feszültsége abban áll, hogy állandóan erősen kezében kell tartania szívét; fékeznie kell önmagát, hogy ne váljék pazarlóvá. Arthur Bryks képeiből legyőzhetetlen jószág sugárzik, a minden teremtménnyel való együttérzésnek szokatlan melegsége és tisztasága.

Arthur Bryks mikrokosmosa az emberi szív, annak szenvedései és örömei, felemelkedései és határoltságai. A vallásos lét megkötöttségeiből indul az emberi szív a nagy világba vezető menetére.

A fizikai dolgok nehézkességébe és ellenséges voltába való betekintés érthetővé teszi azt a gyöngéd

Arthur Bryks (Lugano): Ima — Gebet

Arthur Bryks (Lugano): Dudás

melankóliát, amely a sötét és fájdalommal teli szülőföld énekeit kitermelte. Ha az ember kiszakítja magát az apák bölcsességéből és védelméből, ez boldog felszabadulást, de egyúttal büntetést is jelent. A művész szeme előtt a dél boldog tájai beburkolódnak az emberi belátás és a fájdalmas sors szürke fátylába. Az életfák még egy árnyalattal sötétebbekké válnak és a házak, melyek olybá tünnek, mintha csupa daloló embert fogadnának be, szürkén és komolyan kérdezve állanak. A rajzokban győz az ember és legpompásabb tulajdonsága: az egymásért való lét. Csak akkor tudja Bryks teljesen önmagát adni, ha a jószágot önti alakba. Olyan, mintha valaki egy hosszú és nehéz vándorlásról térne vissza. „Tartsátok magatokat szorosan az emberhez, itt van minden lényeges dolog hazája. Az emberi szívbe torkollnak az összes földi fáradozások folyamai.”

Ennek a művésznak a munkáit átsugározza a lélek virulásában való föltétlen hit. Nem engedlek el, amíg meg nem áldasz. Embertárs, látlak, meztelenül, akármilyen komplikáltak és összetettnek mutatod is magadat.

Arthur Bryks valódi művész és a valódi művészen nyugszik Isten szeme és a világ reménye.

DR. FÜRST ALADÁR: LITVÁN ZSIDÓK KÖZÖTT

Megjártuk már *Krakkót*, Osztrák-Lengyelország fővárosát: ősrégi zsidó kultúra és százados császári hagyomány emlékei vettek körül bennünket; ennek az országrésznek állami intézményeiben még százával vannak zsidó tisztviselők, tanárok. Megjártuk *Varsót* is, az egykori kongresszusi Lengyelország szívét, nagyvárosi nagyüzemeivel, elproletárosodott zsidó tömegeivel, melyek immár maguk tartanak fenn 24 zsidógimnáziumot;* az állami hivatalok szinte zsidómentesek. Most az egyesített Lengyelország harmadik országrésze felé visz az utunk. Nagyszerűen kiépített, nyílegyenes országutak vezetnek északra, *Wilnának*, a litván nép és műveltség természetes középpontjába, amelyet ma persze légmentes politikai határzár választ el földie zömétől. Semmiféle diplomáciai, vasúti vagy postai forgalom nem bonyolódik le a szomszédos litván köztársaság irányában: a másfélórányira fekvő Kownóba csak hosszú kerülővel juthat el az utas vagy a levél, a lettországi Rigán vagy egyszerűen — Berlinen át. Litvák zsidókkal mindazonáltal már jóval Wilna előtt találkoztunk. Rájuk ismerni sem volt nehéz, megkülönböztetni őket a lengyel zsidóktól.

Amint az államvasutaktól rendelkezésünkre bocsátott külön fülkékben végigrobogtunk az országon, itt is, ott is küldöttségek vártak bennünket a pályaudvarokon. De hová lett hirtelen kaftán és kalpag, szakáll és hajtincs? Csupaszkepű fiatalemberek „német” kabátban és puha kalappal, kezükben az elmaradhatatlan vastag sétatápálca, mint jeles „bachurok” mutatkoznak be; mi inkább kereskedelmi

* Róluk, a lengyelországi zsidó iskolaügyről, az IMIT ezidén megjelenendő Évkönyvében lesz részletesebben szó.

Arthur Bryks (Lugano): Studium

alkalmazottaknak, legjobb esetben főiskolai hallgatóknak véltük volna őket. Kis mezővárosokon autóztunk keresztül, a Perez- vagy Asch-féle novellák ismeretes „Stédlti”-jein: a piactereken százával hemzsegnék az alkuszok, kupecsek, hajcsárok és iparosok, de csak gyakorlott szem tudja megállapítani, melyik közülük a hitsorsos. A városka templomtere körül mégis egész tömkelegét találjuk a zsinagógáknak és tanházaknak: nagyrészüket egykor zsidó céhek alapították és díszítették zsidó eredeti faragványokkal, festésekkel. Szinte érezni, hogy más zsidó levegő környékeztet itt bennünket, más élet, más hagyomány, mások az érintkezési formák, még a kiejtésük is más, akár héber, akár zsargon beszédjüket hallgatjuk.

OROSZORSZÁG HATÁRÁN, MIR-BEN

Végtelen, feneketlen homoktengeren keresztül közeledünk Litván-Lengyelország legnépesebb jesivája, Mir felé. Csak 10—15 kilométer választ el bennünket a szovjetek birodalmától. Fülledt, nyári estéken is hűvös, hideg szél fúj az orosz határ felől, itt azonban a zsidó tudományosság eme szigetén béke honol és megelégedettség. Bennünket, a vendégeket, a helység szállójában szállásolnak el. A favázas épület közepét magastetős, de zsinagógahíjas — istálló foglalta el, amelyben vásárokon 200 ló is elfér, akörül helyezkedik el az a pár „idegenszoba”, melyet évközben a tóratanítványok legvagyonosabbjai bérelnek. Hogyan fest az ilyen bachur-hajlék? Vakolatlan, meszelt deszkafalak határolják az alig kétlépésnyi szobát, melynek egyetlen bútora a picinyke asztal és egy szék, rozoga ágyállvány és függő petróleumlámpa. Ruhaszekrény vagy fiókosláda ismeretlen fogalmak. Hisz azért hoztam magammal nagy útibőrdöndömet, feleli kérdésekre naív elfogultlansággal egy fiatal német dr. phil., aki az egyik szobát lakja. És ő nem az egyedüli, ki a nyugati civilizáció teljes birtokában a zsidó kultúra eme primitív forrásai után szomjúhozott. A miri főiskola 500 hallgatója közül közel 50 származik Német- és Angolországból, 15 Amerikából, néhányan Palesztinából és sokan a szomszédos pokolországból, melyből életveszedelmek közt megmenekültek. Valamennyit valami szenvedélyes szerelem fűzi a — litvák hagyományok szerint sok „musszar”-rel életfilozófiával elegyített — tóratudományához, melyet csak kevesen fognak „ásónak” felhasználni, hogy ássanak vele“.

Mindegyik ember más-más egyéniségnek tűnik fel, csupa festő keze alá való jellemfő. És mégis egy szem vigyázza valamennyiüket, egy akarat kormányozza viselkedésüket. Reb Jeruchem, a jesiva menahelje vagy masgiach-ja, ölbe font karokkal némán jár a sorok közt avagy a bejárat fölötti megfigyelő fülkéjéből láthatatlanul tekint át az egész termet. Ő mindent lát, mindent tud, a növendékek legfőbb tekintélye. Ha korholni, úthaigazítani kell, azt négy szem közt intézi el, büntetés a ritkaságok közé tartozik. Jutalma pedig a kiválónak, az „avréchim”-nek, kik házasodni készülnék, hogy Otwockban, Varsó mellett kényelmes üdülőttelep áll rendelkezésükre, ahol asszonyostul, családostul néhány évig gondtalanul csak a tanulásnak élhetnek. Vagy úgy tesznek, mint egyik ismerősöm,* elvett egy orvosnőt és azt családfenntartónak magukkal vitték az igénytelen és lemondás eme boldog oázisába.

* Az ő közlése alapján ismerttettem a Mult és Jövő 1930 novemberi számában Litvánország zsidó középiskoláit.

Litván Jeruzsálemnek nevezik Wilnát. Büszke név, mely valószínűleg a nagy gáon, R. Elija Wilna korában ragadt rá, kit a zsidó világban ma is par excellence „a gáon“-nak címeznek minden megkülönböztető jelző nélkül. Hatalmas egyéniség volt, ki a 18. század végén egyidejűleg két fronton vette fel a küzdelmet és vitte diadalra. Egyrészt a Mendelssohn Németországa felől fenyegető felvilágosodás, másfelől a Lengyelországban egyre terjedő talmudellenes chasszidismus ellen. Utóbbit mai napig távoltartotta Litvánia határaitól híveinek kritikus lelkületétől, kik meggyőződéses „misznagdim“ (Rebbe-rombolók, ha szabad úgy mondanom), a Haszkala felett aratott győzelem ellenben Pyrrhus-győzelemnek látszik. A vallásos közöny és közömbösség jeleivel mint a hamis felvilágosodás következményeivel elég gyakran találkozunk magában Wilnában is. Bizonyos, hogy a litván Jeruzsálemben még sokat „tanulnak“, régi módon, itt a jesivarendszer középpontja, a templomoknak, tanházaknak se szeri, se száma, — egyedül a zeg-zugos Schulhofban állítólag több mint 40 zsinagóga van, — a „Klauz“-ban, a gáon egykori imaházában, ahol az egyik falat hosszú oszlopokban lepik el a híres wilnai „tekanoth“ (-intézkedések). liturgia és ritus teljesen ezek szellemében folyik. Azonban a „régí templom“, Lengyelország legmonumentálisabb, 400 esztendősi temploma, toronyszerűen kiépített belső barokk-allemorjával és 5000 ülésével ma csak valami nevezetese — kántor kedvéért telik meg; a nagy méretekre szabott érdekes rituális fürdő el van hanyagolva és a régiesen festői gettóban — Wilna egyik múzeális látványossága, de szociális nyomortanyája, — sorjában nyílnak szombaton az üzletek.

Legjellemzőbb a község modernizált kultúrtörékvéseire a község székháza, melyben a következő intézményeket találtam együtt egy udvarban: cionista, héber tanítóképzőt fiúk és leányok részére, jiddis, szocialisztikus tanítóképzőt, melyet a kormány ezidőszereint politikai okokból bezárattott, hétosztályú elemi iskolát, sporthelyiséget az egyetemi ifjúság részére és a nevezetességéhez képest nem eléggé ismert *Ansky-múzeumot*. Különböféle értékes szobrászati és festészeti alkotások, templomreliquiák és magánrégiségek mellett színes sorozatát találjuk vitrinekben elzárva a gyönyörű fényképfelvételeknek, melyeket maga Ansky készített Orosz-Lengyelország páratlan érdekességű faszinagógáiról. A lemezek állítólag eltörtek, az eredeti épületek meg pusztulnak, elvesznek. Nem állhattam meg, hogy a vendégkönyvből panaszkönyvet ne csináljak: eme unikumoknak legalább reprodukcióit közöljék méltó formában a nyilvánossággal. Más látványossága Wilnának a 20.000 kötetes *Strasehun-könyvtár*, szakszerűen kezelt hebraicával, számos kéziratával és ősnymtatványával és mintegy folytatása, a *Rom-féle könyvnyomda*, amelyből századok óta kerül ki a sokak irigység tárgyát alkotó „wilnai Sász“ (teljes Talmud). A soktemplomú Wilnában még egy igazi *karaita-zsinagógára* is ráakadtunk: csinos, fehér kupolás építmény, belül törökös ízléssel berendezve; imakönyvükben azonban kevés ismerőst találunk, — a Purim nagyobb szerepet visz benne, mint a Jom-hakippurim, — az egész életmódjuk inkább torzképe a miénknek: legfontosabb intézkedése tán az, hogy a templomból nem szabad — Isten ments! — hátrafordulva távozni! Ez elavultsággal szemben csupa pezsgő élet, céltudatosság és jövő előkészítése fogad bennünket az imponálóan sokoldalú, egyre nagyobb arányokat öltő *Judaistisches Institut*-ban, mely tudományosan megszervezett középpontja kíván ma lenni minden jiddis, sőt tágabb értelemben,

Leendő rebbek — Zukünftige Rebbes in Wilna

minden zsidó kultúrtörékvéseknek, akárhol és akárhogyan nyilatkozik az meg az ó- és újvilágban. Az embernek eláll szeme-szája az anyag gazdagságától, melyet *Weinreich* dr. a több mint 20 osztályban és ugyanannyi teremben nekünk bemutat: még a *Mult és Jövő* tavalyi évfolyamát is viszontláthattuk itt távol Északon. Csak a gramofon-lemezeket sürgettem még, melyek a zsidó nép nyelvét és nyelvjárásait volnának hivatva megörökíteni.

Ime kultúra és kultúrvágy hatja ma át a litván zsidóságot minden rétegét: a felvilágosodás és a litvák „világos fő“ áldása. Azonban a kabbalisztikus misztika sem kerülhette el, úgylátszik, a jó wilnaiakat, ha nem is chasszideus köntösben, hanem általános emberi érzélem képében. Áhitatos tisztelettel lép be az ember a régi temetőben a gáon tágas „óhel“-jébe (sírbolt), melyben édesanyja és rokonai között pihen „a wilnai“. Közvetlenül utána azonban a „Gér cedek“ hasonló „sátrába“ visznek bennünket, ama legendás Potocky gróf nyugvóhelyéhez, aki mint prozelita tudvalevőleg tűzhalállal múlt ki Sovuoth másodnapján. Emlékét emberfölötti tisztelettel bálványozzák még a csudafa is, mely sírjából nőtt, a képzelet játékában emberi formát vett fel. Ma elszáradt a törzs, a háborúban agyonlövöldözték a fát, lehulló ágait, faszilánkjait azonban hálás kegyelettel gyűjtik és őrzik. „Das Volk muss seine Götter haben.“

Leendő rabbik — Zukünftige Rabbis in Mir

Ábrahám Slonszki

Eliezer Steinmann

Mordehaj Avi-Saul

TISBI ILLÉS: AZ IRODALMI SZÓLÁSSZABADSÁG HÉBER HARCOSAI

A „KETUBIM“ MEGJELENÉSÉNEK ÖTÖDIK ÉVFORDULÓJÁRA

A Balfour-deklaráció nemcsak a palesztinai ország-építő munka fejlődésében, hanem a héber irodalom életében is új korszakot nyitott. A diaszpórában gyökértelenül és decentralizáltan működő kultúrerők, mintegy varázslütemre az ereci élet felé vonzódtak és alig néhány év leforgása alatt megtörtént a legteljesebb kulturális „kibuc galujot“, a héber szellemi élet összes jelentékeny tényezőinek Palesztinában való csoportosulása. Ez a fordulat eredményezte azt a hallatlanul gyorsiramú fejlődést, aminek az utóbbi évtizedben tanui voltunk.

De az új helyzet nemcsak biztosabb alapot és fokozott tevékenységet jelentett, hanem más irányba is terelte a fejlődés menetét és megindította egy belső átalakulás folyamatát. És itt egy látszólag különös jelenséggel találkozunk. Mivel a galuti héber irodalom nagyrészt a zsidósors sötét mélységeiből, a zsidóság fájdalmas és szüntelen vergődéséből s a Cion iránti vágyakozásból merítette témáit, a felületes szemlélődés az ereci irodalomtól a révbejutás örömeinekét, a chaluci lelkesedés himnuszát s a megváltás nagy nemzeti époszait várta volna. De ennek éppen a fordítottja történt. Az utolsó évtized irodalmában — egy-két kimondottan nacionalista költő kivételével — úgyszólván eltompult a *csak-zsidó* hangja és minden újonnan megjelenő műben az *ember-zsidó* problémáit, vergődését és utkeresését találjuk. És ezt — ha a dolog mélyére tekintünk — természetesnek, sőt elmaradhatatlan következménynek látjuk. Ereben, ahol a föld, a nyelv és az életnek minden apró részjelensége is a zsidósághoz való eleven kapcsolatot dokumentálja, az író lelkében kiszélesülnek a horizontok és művészi látása az emberi élet és lélek szövevényének, a zsidóság keretén kívüleső, mélyebb és távolabb területére hatol.

De van a mai héber irodalomnak egy csoportja, amely egy lépéssel még tovább ment. Nemcsak a zsidó jelent fosztotta meg az alkotásban való domináns szerepétől, hanem a multat is. A távoli és a közeli multat egyaránt.

Nem a multtal való közösséget tagadja meg, hanem csupán szabadulni és felszabadítani akar a mult bénító hatása alól. Harcra kel azzal a begyökeresedett felfogással, hogy amit az elődök, a tekintélyek írtak, gondoltak és csináltak, az szent és sérthetetlen, amit az utód csak dicsőíthet, kommentálhat és kibővíthet, de magába kell fojtja egyéni hangját és meglátásait, ha az elfogadottal ellenkező irányba vezetnének.

A „Ketubim“ irodalmi folyóirat gárdáját képezik ezek a fiatal titánok. Öt évvel ezelőtt indították meg lapjukat, amely kezdettől fogva ugyan friss életerőtől duzzadó és harcias jellegű volt, de határozott iránya csak az utóbbi három évben bontakozott ki. Legfőbb céljuk: az *irodalmi szólásszabadság kivívása és meghonosítása*. Céljuk érdekében néha túlzásokra is ragadtatják magukat s ott is rombolnak és gátakat törnek, ahol egyáltalán nem helyénvaló a rombolás. Ilyen káros jelenség a Bialik elleni *állandó és mindenáron* való hadakozás. Nem mintha Bialikot nem lehetne szabadon és a legmerészebb formában kritizálni. Azzal a szüntelen rohammal azonban, amit a „Ketubim“ írói Bialik ellen intéznek — amivel legutóbb is nagy port vertek fel — ellenkező hatást érnek el, mert kétséggé teszik kritikájuk objektivitását. De ezektől a mellékszövegektől eltekintve, nagyjelentőségű teljesítményt végeznek és már eddigi munkásságukkal is sikerült belevinniük a köztudatba új, a tekintély bálványozásától mentes irodalomszemléletüket. Eszméiket nemcsak a „Ketubim“ útján propagálják, hanem a nemrég megalakult „Amodaim“ nevű irodalmi társaság által is, amely gyakori előadásokat rendez az egész országban.

A csoport élén néhány valóban nagykonceptiójú és kétségtelen értéket reprezentáló egyéniség áll. A szerkesztők, Eliezer Steinmann és Ábrahám Slonszki, kimagasló alakjai a legújabb héber irodalomnak. Kettőjük között Steinmann a kiegyensúlyozottabb, tisztább látású és eredetibb. Első írásaitól, amelyek még a háború előtt jelen-

tek meg a „Hasiloach“-ban és „Hatekufah“-ban, hatalmas ívű fejlődést mutat „Zugot“ (Párok) című legutóbbi regényéig. Minden írásának közös vonása, a pszichológiai bonyodalmak feltárása és boncolgatása, de míg korábbi műveiben, különösen a „Szchor-szchor“ (Körbe-körbe) című regényében szinte a nevetségességig primitív formában jeleníti meg az alakok komplikált lelki életét, utóbbi könyvében a művészi éleslátás reflektorával és a legfinomabb analitikai érzéssel világítja meg az emberi psziché labirintusait. Slonszki, a lírai költő már nem ilyen egyenes vonalban haladt és nem is jutott el a steinmanni kikristályosodáshoz. Őt éppen a különböző modern irányzatok közötti cikcacos kalandozás jellemzi. E tekintetben, de sok másban is, kézenfekvő a Kassák Lajossal való összehasonlítás. Slonszki verseiben a kötetlenség ellenére túlteng a formaművészet, szereti a bizarr és feltűnő képekkel való zsonglőrösködést, a legrafináltabb módon csiszolja és hatásossá élesíti a kifejezéseket és mindenképpen arra törekszik, hogy amit mondani akar, különös, eredeti formában mondja el. Mindazonban, a formai virtuozitáson

kívül nagy tartalmi értéke is van. Olykor csodálatos szimbolumokban tömörítve elénk vetíti az öröksenvedés, a hióbi mártírember sorsának tragédiáját. Ilyen irányú nagyon érdekes és értékes munkája a „Dvaj“ (Fájdalom) címen kiadott két drámai költeménye, de lírai versein is végigvonul a belülről jövő, szinte metafizikusnak mondható fájdalom fekete fonala.

A „Ketubim“ csoportjának igen értékes és számottevő tagja a magyar származású Mordechaj Avi-Saul, akit már a „Mult és Jövő“ révén jól ismer a magyar-zsidó közönség. Űgy irodalmi, mint publicisztikai tevékenységével az első között foglal helyet. Versein és elbeszélésein kívül a színműírás terén is figyelemreméltó munkái jelentek meg. Kiváló műfordító és legutóbb a „Jud Süß“ fordításával nagy sikert aratott. Kívüle még kiemelendők: Jakob Horovitz, az „Or zarua“ és más regények szerzője és Jicchak Normann, a széles látókörű, szókimondó kritikus.

Ezek képezik a gerincét az irodalmi szólásszabadság harcra csoportjának.

BÁLINT JENŐ: HANI NÉNI

Ha családi galériám volna, a főfalon lógna az ő képe, legtiszteltebb őseim sorozatában. Előéletéről, szerelmeiről, ifjúságáról mitsem tudok, pedig bizonyára előfordultak ezek az ő csendes, hallgatag életében is — ezekről csak példálódzásokban szólt, amik előfordulnak, vagy előfordulhattak az életben, idegen halandókkal, átutazókkal, másokkal. Nem beszélt, csak mesélt ezekről; de sohasem első személyben; sóhajok, panaszok nélkül, nem is oktató hangon, leplezett keserűséggel. Űgy mesélt, mintha felolvasott volna egy vastag könyvből, amit föl kell olvasni s amit hallgatni illik, hogy utána jóízűen elaludjon az ember — miattam ugyan olvashatott, isten a tanum, én soha oda nem figyeltem. Nem is a tartalom volt nála a fontos, hanem a *hang*. Suttogva, teli misztikummal szivárogtak szavai elő vékony hangszálain, először megbutítottak, aztán elálmosítottak. Ideális előadó volt.

Egész nap varrt. Volt egy nagy pápaszeme, egy nagy ollója, ezenfelül egy gépolajozója, egy összesodorható mércéje, sok fehér varrnivaló gyolcsa és rengeteg cérnaspulnija. Egy birsalmát tartogatott egy barnára politúrozott sifonér tetején, ettől nem messze mécses égett egy pohárban, amitől a birsalma egész éjszaka látszott, mintha kivilágították volna. Akár a Citadellát a Gellérthegyen. Ez izgatott. Elhatároztam, hogy felmászok egyszer hozzá valahogyan és megeszem. Az egész Citadellát. Egy pár szürke, de meleg papucs vesztegelt az ágy alatt s egy porcellánedény — ezekkel sűrű találkozásaim voltak akkoriban. A padlón, hol szerkesztőségi óráimat tartottam, egy nagyobb munkába fogtam éppen izgatottan; piros cérnaspulnijaimat fűztem egyvégbe, aztán gyufát gyújtottam alattuk és nagyot fűtten tettem, mint egy kalauz. Azt akartam, hogy fussanak és füstölögjenek, mint a vonat. Hani néni ijedten fölugrott erre, kimarkolászta kezemből a gyufát, aztán

mintha misem történt volna, visszaült a helyére és folytatta a varrást nyugodtan tovább. Mindig egyforma arccal varrt, egyforma ingeket, egyforma lepedőket, kapricokat, réklikeket. Nappal soha nem beszélt; talán nem is lélegzett. Űgy ült ott, mint valami néma tartozéka a gépnek. Reggel meghajtják s estig tűzdel, kattog, forog. Enni is a varrógép fölött csipegetett valamit, mint egy veréb, nem tovább, mint ameddig egy varrótű befűzése tart. Sovány is volt szegény, mint egy varrótű. De beteg soha nem volt, legfeljebb főfájása, amit be kell kötni egy jól belucskolt, aztán jól kicsavart pirosesíkos törülközővel. Gyakran látom így, ilyen vizes törülközővel a fején. Komolyan. Némán. Szigorúan.

*

Hároméves még nem voltam, mikor összeismerkedtünk, de mingyárt nagyon jóba lettünk, őszinte tisztelői, bizalmasai egymásnak. A fejem tetejére állhattam, belepancsolhattam a gőzölgő levesbe, taposhattam a pattanó gyolcsokon, a varrógépolajozóval megolajozhattam a vánkosoakat. Soha nem haragudott, soha nem gyalázott ilyenekért. Sőt. Nagyon sokra tartott, egy zseninek, akiről írástudó férfiak egykor kötetekben áradoznak. Majd meglátják. Minden marhaság remek volt, amit elkövettem, vagy amit a számon kiejtettem. Ha rajta áll, már akkor, cumplival, akadémiai tagnak választanak meg. Rendesnek. Egészen érthetetlen, hogy nem tették. Gyöngyös városa, ahol e népszerűségem idején vakációztam, bizonyára szoborral tisztel meg, ha ez az állapot még soká tart. Csudámra jártak, messziről jöttek idegenek, hogy megnézzenek. Ilyenkor fölkapott és megmutatott. A szoknyácskát fölemelte és megmutatta a combjaimat. Ide nézzenek. Fiú, mondta és ezt is megmutatta. A bátyám fia, Budapestről. No mondja. És ez a két gödör az arcán, el kell ájulni. A karjai. Ez a két karja. Mint a vas. Az a szép szája, egyem

meg. S ahogy szalad, mint a mozdony... S így csinál: sss... sss... sss...

Kálkápolna, kiszállni!

*

Ujságot nem olvasott, ez kívül esett érdeklődési körén, igaz, hogy ezzel szemben olvasni egyáltalában semmit sem tudott. Mindazonáltal informálva volt a világ minden dolgáról, tudta, mit főznek a szomszédban, hogy frissre meszelik a megyeházát, hogy Adolf bácsiéknak mikor kell mécesst gyujtani boldogult édesanyjuk emlékezetére, csak el ne felejtsek, mint tavaly, hát hallottak ilyet. Vele aludtam közös ágyban, az ő mesélgető riportjai szenderítettek esténként elpihenő álomba. Mikor kinyitottam a szemem, ő már a varrógép előtt ült, aprókat öltögetve gyűrűs ujjával, vagy stikkelve egy kaligrafikus monogramot. Egy nagy „B“ betűt. Egy nagyon cifrát, művészierre stilizált színes virággal. Kék nefelejccsel. Árvácskával. Néhány faággal. Gyönyörűen tudta ezt. Nem győztem bámulni eléggé. Írni nem tudta a betűket, csak varrni. Túvel írt. El voltam ragadtatva ettől. Egyszer be is olajoztam őket, egyiket a másik után. Annyira tetszettek. Talán ez volt az egyetlen művem akkoriban, ami viszont Hani néninek nem tetszett.

De ez a hihetetlen eset már külön bekezdés a Hani néni életében.

Egyszerre megváltozott.

Vilnai utcai részlet — Strasse in Wilna

Mind kevesebbet ült a varrógép előtt, minduntalan elszaladt és csak nagysokára került ismét szemeim elé. Ilyenkor mindig zavart volt, alig nézett rám, sőt mintha kerülte volna a tekintetemet. Meséi elmaradtak az ágyban s szemlátomást mellékes lett létezésem számára. Tétlen ült, hosszan elgondolkozva maga elé, aztán, mintha valami hirtelen eszébe jutott volna, felugrott s a tükör elé rohant. Azt hittem, valami baj történt. De nem. Csak az volt furcsa, hogy Hani néni különféle grimászt vág a tükörbe, mialatt összevissza mázolja magát egy bolyhos pamaccsal. Egészen fehér lett ettől. Én erre ránevettem egy nagyot, mert azt hittem, hogy bolondozik velem, de ő erre még jobban dörzsölte a bőrét összeszorított fogakkal. Mikor elkészült, nem lehetett ráismerni. Egészen más nő lett, szebb, finomabb, de nekem idegenebb. Nem szerettem így. Már nem volt büszke rám, sőt mintha kellemetlen lett volna számára állandó jelenlétem. Sőt idegesítő. Sőt felesleges. Amit azelőtt egy percig sem tűrt volna, hogy például egyedül lófráljak a paták partján, vagy hancúrozzak kedvemre pajtásaimmal az udvaron: most ő nógatott untalan, hogy menjek a fenébe, ne poshadjak mindig a szobában, mint valami poros pók — egyáltalában ne lábatlankodjak örökkön-örökké körülötte! Már indulatos is volt olykor Hani néni, egyszer a blúzáat csapta a székre dühödten, hogy nem mosakodhat meg miattam sohasem, nő léte, tetőtől talpig, rendesen! A spulnijaimat kidobálta az udvarra, eredj, húzgáld ott, rakj alájuk tüzet, hánom is én, gyujtsd fel őket, Kálkápolnával együtt, vagy egész Gyöngyössel!

Már homályosan arra gondoltam, hogy itt fogom hagyni Hani nénit, füljön meg, írok egy levelet Budapestre és kérek egy vonatot, mely sürgősen elszállítson innen. Már arra gondoltam, hogy ezt az éjszakát még megvárom, akkor behozom a nagy konyhakést a konyhából s elfűrészzelem a torkát a Hani néninek, amért oly hirtelen elpártolt tőlem. De ekkor egyszerre mintha kicserélték volna Hani nénit; mintha megérezte volna, hogy torkig vagyok már vele és mindennel, egyszerre megint a régi lett, talán még kedvesebb és figyelmesebb. Azt se tudta, hova tegyen, hogyan dédelgessen, kényeztessen.

Jó, jó, gondoltam, ismerlek én már, de azért nem bántam, bár nem bíztam benne, soha nem tudhattam, meddig fog ez tartani így; valami nehéz, sűrű köd vett körül állandóan, valami mérges köd, amelyből minden pillanatban lecsaphatott a ménkü — lódensapkában. Ott állt a ménkü a varrógép előtt, csontos, szőrös kezeire szarkalábakat rajzolt a megalvadt fekete vér s a nadrágja is tele volt ilyen fekete jégpályával, egyáltalán mindene, kezelábaszakálla. Egy sakter. Állt, babrálta a szakállát és nézte, falta a Hani nénit, mintha most látta volna életében először. Majd elájultam, ahogy így hirtelen ránéztem. De a Hani néni derűs volt, majd fölfalta szemeivel Guttman urat és beszélt és beszélt és kérdezett és felelt is mingyárt, mert Guttman úrtól hiába várt feleletet. Az csak bámészkodott düledt szemeivel és röhögött néha egyet, mint valami vadkan. Aztán megint állati némaságba süppedt, a kezeit aléltan lelógatta,

mint amikkel nem tud mit kezdeni, hogy csirkenyakakat nem fűrészelhet szét jelenleg velök. Így szórakoztak. Mikor már kifogyott Hani néni a sok minden hallatlan érdekességből, mikkel ezt a hallgató jövevényt halálrauntatta, tálalni kezdett engem a régi hévvel, abban reménykedvén, hogy illusztris személyem valamelyes nyikkanásra bírja a sötét urat. A bátyám fia Budapestről — ragyogott Hani néni —, hát látott már ennél hercigebbet, így mondta, bár ezt, hogy hercig, ki nem ejtette a száján azelőtt soha. Nagyön utáltam ezért a hercigért. De ezt ő nem vette észre, forgott, ugrándozott velem, Guttmann úr meg csak nézett bambán, mint valami puha tárgyat, érdektelenül, sőt határozottan kedvetlenül.

— Tegye le, vagy fektesse le, ne lóbálja, mint valami döglött csirkét folyvást a szemeim előtt...

Csak úgy dőlt belőle az utálat. A hangja mintha egy korhadó dézsából ömlött volna rám, mint valami sötét, piszkos folyadék — sírni szerettem volna, vagy menekülni messzire... messzire, tőle!

El is hagytam Gyöngyöst hamarosan s úgy elfelejtettem, mintha hírét sem hallottam volna életemben sohasem. Elfelejtettem spulnijaimat, el Guttmann urat, de még Hani néni is kiment a fantáziámból, hogy újra itthon éltem az Illés uccában. Csak hírekből értesültem róluk azután, hírekből, melyek zavarokat jeleztek, egy gyereket, ki állítólag megszületett Hani néninek s Guttmann úr csélesap kicsapongásait, melyek meggyeszte feltűnést keltettek s Hani nénémet válásra bírták. Hogy tovább varr Hani néni, egyik kezével a gyerekkecsit ringatja, másikkal varr s ha volna neki egy harmadik keze, azzal átkozná naphosszat s időtlen időig Guttmann urat. Az anyám mondta ezeket az apámnak, nagyrészt német nyelven, nicht vor dem Kind, mondta az apám, minekután az egész elmondta előbb magyarul anyám. Ilyen az élet, mondta jó anyám, látod, Hermann, ilyen az élet, te is ilyen voltál fiatal korodban, csak ne beszélj s az a Hani néni is egy ostoba liba. Egy asszonynak tűrni kell, folytatta anyám, én is eleget tűrtem, csak ne beszélj, hat gyerekkel kevesebb bajom volt, mint veled, mégis itt vagyok ezzel a hat gyerekkel, egyik rongyosabb, mint a másik, mégis itt vagyok és veled!

Ez már mind magyarul ment, magyarul és mind hangosabban, magam részéről jobbnak láttam iszkolni minél előbb s minél észrevétlenebb édes szülőim szemei előtt.

Szegény Hani néni, töprengtem részvétellel, hát kellett ez neki, lám, minek cserélt fel engem azzal a szakállas sakterrel. Milyen jól meglettünk volna mi egymással, nem jött volna neki ez a gyereke s élhetünk volna az emberi kor legvégső határáig háborítatlanul, boldogan.

Ezzel a magam részéről pontot is tettem a Hani néni életére. Nem érdekelt többé. A szomorúság nem érdekelt akkoriban. Túlságosan életszaga volt. Nekem pedig nem volt kedvem élni... Előbb még kicsit szórakozni akartam...

Azóta is folyton akarok még.

UJ KÖNYVEK

ABRAHAM ELIEZER HIRSCHOWITZ: OCAR KOL MINHAGÉ JESURUM. (David Fränkel kiadása, Wien XX, Postamt 37. Fach 40.) Ez a gyűjtemény bizonyára széles körökben el fog terjedni. Felsorolja az összes minhagokat, szokásokat és megvizsgálja azokat eredetükre nézve. Így meglepő dolgok, érdekes kultúrhistóriai vázlatok adódnak. Héber nyelvezete jó, könnyen érthető. A művel kapcsolatban, melyet a zsidó minhag iránt érdeklődők figyelmébe ajánlunk, még csak annyit, hogy érdekes dokumentuma a zsidó birodalom nemzetköziségének: szerzője Amerikában élt, művét héberül írta meg, nyomtatott Lengyelországban és terjesztése Ausztriából lesz irányítva.

SCHALOM ASCH: MOSZKVA. (Fordította: Gergely Janka, Káldor könyvkiadó, Budapest 1932.) Annakidején, mikor Schalom Asch trilógiája németül megjelent, behatóan foglalkoztunk a modern epika e hatalmas művével. Most csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy a Káldor könyvkiadó vállalat valóban szép célt tűzött maga elé, mikor programjába vette a külföldi kiváló zsidó regények megismertetését a magyar olvasóközönséggel. A fordítás jó, gördülékeny, bár természetben még egy fokkal távolabb esik a jiddis eredetitől, mint a német fordítás, melynek alapján készült.

JOSEPH ROTH: HIOB. (Fordította: Révay József, Káldor könyvkiadó, Budapest, 1932.) A második zsidótárgyú regény, mely Káldor kiadásában megjelent Joseph Roth-nak Németországban nagy sikert aratott könyve a *Hiob*. Egy egyszerű, szegény lengyel zsidó története, aki Lengyelországból Amerikába kerül és közben végigszenvedi Jób sorsát. Felesége meghal, egyik fia a világháborúban elesik, másik eltűnik, harmadik fiát nyomorékon el kell hagynia, leánya megőrül, ő maga pedig kétségbeesve fellázad Isten ellen. De a Jób-sors beteljesedik rajta: ha halottai nem is támadnak fel, de viszontlátja nyomorék fiát mint híres elismert hegedűművészt és megtört szívébe újra beköltözik a hit és a remény.

SIGMUND FREUD: BEVEZETÉS A PSZICHOANALIZISBE ÉS A MINDENNAPI ÉLET PSZICHIOPATHOLÓGIÁJA. (Egyedül jogosított magyar kiadás, sajtó alá rendezte dr. Ferenczi Sándor és Storfer A. József, fordította dr. Hermann Imre és dr. Takács Mária. Az Internationaler Psychoanalytischer Verlag Wien és Somló Béla Budapest kiadása, 1932.)

Köztudomásu, hogy Freud művei mit jelentenek a mai ember kultúrája számára. Az a világ, amelyet Freud fölfedezett, a tudatalattinak ködös világa, ma már könnyen hozzáférhető az ő művein keresztül minden érdeklődő számára. A most megjelent magyar kiadás, melynek első kötete a már régen híressé vált 28 előadást tartalmazza, második pedig a mindennapi élet lelki jelenségeiből az elfelejtést, elszólást, elírást, babonát és tévedést ismerteti, nagy szolgálatokat fog tenni nemcsak a németül nem tudóknak, hanem azoknak is, akik már ismerik Freudot idegennyelvű kiadások alapján. Sikeresen küzdenek meg a fordítók: dr. Herrmann Imre és dr. Takács Mária az átültetés nehéz feladatával, melyet itt szóaszociációkon alapuló példák különösen súlyossá tettek. A fordítók úgy segítenek magukon, hogy egyrészt a fordítás mellett zárjelben közlik az eredeti német kifejezést, másrészt pedig igen ügyesen más, a magyar nyelvhasználatból vett példákat helyettesítenek be. A két mű zsidó vonatkozásainak ismertetése külön dolgot érdemel.

Patai Ervin György

NYIRI TIBOR: A MAGYAR ZSIDÓSÁG ÉS ELVETÉLT UJ IRODALMA

Az irodalom az emberiség részleges, vagy teljes röntgen-fotográfiája. Az emberiség magyar-zsidó részének nincs olyan közössége, amelyből egységes fejlődés indulhatna. Magyarországon a zsidóság faji érzése csak kerülő utakon, elcsenevészsedve és eltorzítva nyilvánul meg.

Nagyjából ez a magyarázata a magyar-zsidó irodalom pangásának. A magyarázat azonban helytálló megfordítva is: a magyar-zsidó irodalom pangása az oka a magyar-zsidóság kultúr szétesettségének.

Tudom, hogy nem csak nem divat, de a legtöbbszerint idejét is múlta a zsidó irodalomról beszélni. Ma, amikor a világ élő irodalma élének iránya az általánosan emberinek egyelőre köddel takart tengere felé mutat, a magyar-zsidó írók fejlődési kihagyásait nem-ismerők előtt valóban anakronizmusnak látszik faji irodalmunknak nem sok eredménnyel kecsegtető feltámasztási kísérlete, elvetélésének szemrevetése.

Minden időszerűségi vitát elkerülendő: ha másért nem, hát a pusztta megállapításért kell megállapítani, hogy a fiatal magyar-zsidó írók elődeikhez hasonlóan, megkapták ugyan az író-emberré fejlődés középiskolájának érettségi bizonyítványát, mégis állandóan zavarban lesznek az egyetemen, mert az egyetem tananyagát igen nehéz lesz megemésztetniök. Hogy miért? Mert a középiskolában elblicceltek egy egész tantárgyat, amelynek hiánya egy alapismeret hiányát jelenti. Helyesebb, hogy elblicceltették velük.

Hogy melyik az a tantárgy, amelyiket — a külső körülmények miatt is — virtus volt elbliccelni? A fajiságuk vállalásának tantárgya. A fajiságuknak környezetükbe nem egészen illő kiélését, idők folyamán való hírálgtatását és a csak ezután lehetővé váló általánosan emberi értékévé való emelkedését blicceltették el ezzel velük.

A zsidó költők és írók munkáinak érzelmi részét szentimentalizmusnak szokás becsmérelni. Ebben a szokásban az a legszomorúbb, hogy nagy százalékban indokolt. A zsidó írók és költők — kevéske kivétellel — nem líraiak, hanem szentimentálisak. A szentimentalizmus és a líra pedig úgy viszonylanak egymáshoz, mint a kvarc-homokban tengődő árvácska hártványi szirmai a megmunkált talajba bokros gyökérzettel befészkelte tő szinte husos szirmoleveleihez. Ez a hasonlat banális lenne, ha a virágról és nem a gyökérről lenne szó.

A magyar-zsidó írókról azonban nem a szirmok csenevészsége az a baj, amelyik ebben a cikkben két mondatnál többet érdemel, hanem a gyökérzetük katasztrofális állapota. A magyar-zsidó írók gyökerei hajszál vékonyakká satnyultak a magyar-zsidóság kvarchomokjában. A fiatal magyar-zsidó írók eddig a helyzetük miatt satnyuló gyökereiket ma már szándékosan sorvasztják. Pedig nem csak megkööttségük zsinegei ezek a gyökerek, hanem művészetük táplálkozási szervei is. A fiatalok azért akarnak elszakadni a zsidóságuktól, hogy teljesen új talajba ültessék magukat.

Az elszakadás szándékának magyarázata ez: tehetség végső fokon mindig az általános emberi fejlettségért működik. Maga a Művészet a fejlődés korszakain át akarja verekedni magát a kialakultság nyugalmaiba, ahol majd teljes végtelenségébe fejlődhet ő maga. Vallom, hogy a

művészetnek részben csak etikuma és nem létcélja, hanem létfeltételének megteremteni akarása a társadalom fejlesztése. A magyar-zsidóságba elvetett művész rájött, nemcsak hogy nem dolgozhatja át talaját a művészet virágába, de ő maga is belepusztul ágya kavicsos közönyösségébe, a magyar-zsidóság saját irodalmának ellenzésébe. A fiatal magyar-zsidó író tehát azért szakad el a zsidóságtól, mert élni akar.

A magyar-zsidóság fajirodalom-ellenességének oka a mohó asszimilálódási vágy. Igaz, hogy ezt nagyrészt az ország nem-zsidó lakosságának tervszerűtlen pressziója idézte elő. Ez azonban nem mentség. Különösen nem ment az irodalom ellen elkövetett vétkek alól. Mert hol van az asszimilálódás történetének történelemnél is fontosabb irodalmi irodalma? Sehol! Hogy miért? Körülbelül ezért: a magyar-zsidó, különösen az intellektual nagyjában legalább egyszerű elmondja: „Engem nem érdekel, kinek mi a vallása.” Ha azonban kiderül a nem-zsidónak nézett valakiről, hogy zsidó, menten melegebb és közvetlenebb hozzá. Furcsa motívumai vannak ennek a jelenségnek. Az egyik az, hogy a fajtársiság kiderülése után csökken az egymás iránti respektus és valami olyasmi érzik az egymásra találás utáni érintkezésen, mint két bűnözőén a kölcsönös önleplezés után.

A magyar-zsidó a faji együttérzést bűnnek érzi. A nem-zsidó ellen és önmaga ellen érzi bűnnek. Ha ugyanis nyíltan bevallaná, hogy ő bizony legalább annyira érzi magát zsidónak, mint magyarnak, katasztrofális társadalmi és anyagi mellőzést kellene elszenvednie. Magát ettől megóvando éli ki kerülő-úton fajiságát és azért nem engedi életképessé fejlődni irodalmát, mert a faji-irodalom a létét veszélyeztető faji érzések nyílt bevallása, kikiabálása lenne.

A magyar-zsidó íróban erősebb a faji érzés, de hogy mégsem fejleszti művészi formába, az természetes, mert nemcsak a nem-zsidó oldal elzárkózását kellene ezután vállalnia, hanem a zsidó kiadók és közönség elzárkózását is. Ez pedig egész művészetének halálos ítéletét jelentené. Tehát inkább eltorzítja ezeket az érzéseket: Ezért hígul lírája szentimentalizmussá és az emberiséggel kötött házassága holdogtalan, mint azé a férjé, aki „tisztán” ment a házasságba és a házasságon kívüli szerelem iránt később felkeltődött kíváncsisága nyugtalanítja: a házastársi együtt-élésre alkalmatlanná teszi. Milyen más lenne ez a házasság, ha egy romantikus, fajtája iránt érzett szerelem tisztító élménve előzte volna meg?! A fajta, tulajdonságai az ideál illuzióját keltik, azután jönne a kiábrándulás, mert a fajta csak megközelíti az eszményt, azt az eszményt, amelynek megvalósítására csak az egész emberiség fejlődésképes tulajdonságai nyujtanak reményt.

Ez a mondanivaló kissé túl allegorizált, de az allegória elemzésének eredménye legapróbb részleteig egyezik a mondanivalóval: a természetben, nem: „nincs ugrás”, hanem: az ugrás meghosszolja magát.

A magyar-zsidóság és a fiatal magyar zsidó írók talán még nem érzik önmaguk átugrásának hátrányait, de ha nem teremtdik egészségesebb állapot ezen a téren, a magyar-zsidó kultúra katasztrófája végleges lesz. És ez az érdekelteken kívül senkinek sem fog fájni.

Bocsánat a zavarásért!

Ben-Zvi: Prof. Schorr a zeneszerző

Ben-Zvi: Csernichovszky a költő

Ben-Zvi: Talma Yellin a csellista

Dr. OLGA SCHATZ (JERUZSALEM): ZEEV BEN-ZVI

— SZOBRAINAK JERUZSÁLEMI KIÁLLÍTÁSÁHOZ —

Ben-Zvi szobrai, melyek a „Becalél“ Nemzeti Múzeumban rendezett külön kiállításon oly nagy feltűnést keltettek, elsősorban a belőlük kisugárzó erővel emelkednek ki. Ezeknek az alkotásoknak láttán úgy érzed, a világ gyökere, lényege az erő, minden egyéb csak kísérőzene ehhez az alaptulajdonsághoz.

Valóban Ben-Zvi főtörekvése, hogy az erőt szép formába öltöztesse. A szépségben, a bölcsességben is az erőt látja mindenekelőtt, mint legfőbb és egyetlen célt. Sokszor legendát farag szoborba, de ekkor is az erőt igyekszik kidomborítani. Egy női portréján például báj és meseszerűség ömlik el, de ezt is az erő varázsával éri el a művész. Az ember öröméhez és fájdalmához, reményéhez és csalódásához hozzáadja az erő misztikumát, az erőben keresi a harmóniát, a halhatatlanságot.

Minden szobrában ezt keresi, kutatja. Alkotásai szimbolikusak. Valami rejtelmes etikai fellángolás jut bennük kifejezésre. Mintha az isteni vonást akarná megörökíteni az ember gondolatában, érzésében, még a tökéletes forma imádásában is. A természetet szinte örök szimbolumok gyűjteményének látja.

Meggyőződésem, hogy erős vonalai, melyek ma még sokak szemében túlzottaknak, paradoxoknak tűnnek, mindinkább világossá és érthetővé válnak. Nem a művésznak kell megváltoznia, hanem a kor szemének. Csak 28 éves az ifjú mester, talán temperamentumának lehiggadásával művészete is idomul még. De Ben-Zvi útja az erő mesgyéjén visz fölfelé a fejlődés, a tökéletesedés csúcsaihoz.

Ben-Zvi Isten kegyelméből való művész. Arc-

képeiben feltárja a lélek legbensőbb érzelmeit, csodálatos intuiciójával kerüli a külsőségeket, hogy a mélységekbe hatolva azt rögzítse meg az emberből, ami a leglényegesebb: a lelkét. Azt lehetne mondani, hogy modeljének kétféle életét varázsolja elénk: a mindennapit és az ünnepit. A világos nappalit és a titokzatos éjszakait. Mintha halk áhitattal figyelne szíve verésére, titkos vágyaira és sóvárgására és ezt a misztikus életfonadékot átszővi a gondolatok sugaraival, hogy a húsból kiragyogjon a szellem és a kettő közötti átmenetből se vesszen el semmi sem.

Itt van például Csernichovszky feje. Mennyire kiérezni belőle a nagy költő életenergiáját, mely szinte túlárad minden partokon és a fantáziát, amely átöleli az egész mindenséget. Az indulatok és szenvedélyek hullámozása hatalmas erővel van megörökítve ebben a fejben. Látjuk a szellem megszállottját, aki zilált hajjal, lázban égő szemekkel menekül a társadalomból, hogy a megváltó magányban saját fenségének hangját hallgassa. Úgy véled, hogy félig nyitott szájából lángoló szavak törnek elő és elárasztanak varázslatos víziók hullámaival.

Vagy nézzük Prof. Schorr fejét. Mennyire kiárad belőle a hitnek, a meggyőződésnek és a szívjósnak melegsége, a vágyódás a tökéletesség után, a hit az igazság győzelmében. Mintha Beethoven Holdfény-szonátájának csengését hallanád Schorr finom előadásában.

Vagy ime Jellin asszony portréja. Csupa harmónia és muzsika. A félig lehunyt szemek befelé koncentrált tekintete, mely a lélek zenéjére figyel. Micsoda dalla-

Zeev Ben-Zvi : Sh.-né arcképe

Zeev Ben-Zvi : Fejtanulmány

Zeev Ben-Zvi : Prof. Schatz arcképe

mos lágyság a kifejezésben! És micsoda életöröm lebeg az arcon. Mintha Talma Jellin csellójának harmóniai elevenednének meg előtted.

Nem akarom sorba elemezni Ben-Zvi alkotásait. Az erő és a forma poétája ő, aki még sok meglepetést tartogat a művészet számára. De nem hallgathatom el, hogy Ben-Zvi hűséges tanítványa boldogult Schatz professzornak és ez a kiállítása mintegy első méltó

emlékmű az elhunyt sírján. Az utolsó levelekben, miket tőle Amerikából kaptam, folyton sürgette az értesítéseket Ben-Zvi készülő kiállításáról. A mester, fájdalom, nem érhetette meg becézett tanítványának diadalát. De a dicsőségből, melyet Ben-Zvi művészete most arat, reáhullanak a babérlevelek Schatz professzor sírhantjára is.

Zeev Ben-Zvi : Fejtanulmány

Zeev Ben-Zvi : A.-né arcképe

Zeev Ben-Zvi : S. Z. arcképe

ZSIDÓ HUMOR

MAGAMNAK MONDOM...

A szatmári Rabbi Jehuda, aki híres volt feddő beszédeiről, a nagyünnepek előtt a szószéken nagyon belehevült az emberi bűnök ostromozásába; hirtelen megállt és így szólt hallgatóihoz:

— Ne gondoljátok, hogy mindezt nektek mondom. Valóban magamnak mondom. Mert tudom, hús és vérből való ember vagyok, tetőtől talpig tele vétkekkel. Magamat feddem. De mert úgy gondolom, hogy talán ti sem vagytok jobbak nálamnál, hangosan mondom, hogy ti is halljátok...

„CHÁSZID-ASSZONYOK.

Egyszer Prágába jött, melynek kicsapongó híre volt és különösen a nők viselete, nyitott öltözködése ellen volt panasz. A magid a templomban mindjárt erre tért reá ostromozó beszédében, melyet mindig finom kímélethez szokott burkolni.

— Asszonyaitokról el lehet mondani a dicséretet, hogy félig chászidok. Hosszú tincseket viselnek és nyitott szívvel járnak — úgy mint a hajdani chászidok. Ha még a mikvebe is járnának, — igazi chászidok volnának...

A PÉNZ LÉNYEGE.

Rabbi Meirl, a Premistani, egyszer imaközben megállt és az ég felé emelve szemeit, felkiáltott:

— Világok Ura! Tudom, hogy ha összepréselnék Izrael fiainak imáit, amit Feléd fohászkodnak, a lényeg ez volna: pénz, pénz, pénz... De azt is tudom ám, hogy ha kipréselnék a pénz lényegét, amit Tőled kérnek, kijönne belőle csupa tanulás és jócselekedet. Mert mire kell a zsidónak a pénz? — Hogy fizethessen tanítási díjat gyermekeiért, hogy férjhez adhassa a leányát tudóshoz, hogy szegényeket hívhasson az asztalához, hogy segíthesse szegény rokonait, stb. stb. Tehát a pénz csak a jóra kell nekik, hát teljesítsd a kívánságaikat Világok Ura...

„TANULJ, MERT NEM ÖRÖKSÉG!“

A „Saagath Arje“ (Oroszlán ordítása) szerzője beszélte: Egyszer Volozsinban hallotta, amint két gyermek, egy tíz és egy tizenkét éves beszélgetett az utcán. Kérdezte az idősebbik: Azt mondják bölcseink, hogy ha a Tóra egy családban három nemzedéken át otthon van, többé nem távozik onnan, mert vissza-visszatér a szokott szállásába. Hiszen mindnyájan Ábrahám, Izsák és Jákób ivadéakai vagyunk, tehát megvan a három nemzedék. Honnan van mégis a zsidók között annyi tudatlan am-horrec...? Mire a tíz éves így felelt: Megmagyarázom neked. Minden utazó, hogyha egy városba érkezik, a megszokott szállásába tér be. De ez csak akkor van így, ha a szálló gazdái szívesen fogadják. Hogyan történik azonban, hogy ha a szálló tulajdonosai nem látják szívesen és künn hagyják állani az ajtó előtt? Akkor veszi a vendég a csomagját és elmegy más szállót keresni...

A két fiúból a híres R. Zalmann és R. Chajim Volozsiner lett.

HOL VOLTÁL?

Szovjetoroszországban vizsgálja a cseka embere az egyik zsidót:

— Hol voltál 1917-ben, mivel foglalkoztál 1918-ban, 1920-ban? Mivel foglalkozott apád?

Hosszú faggatás után a zsidó kérdez:

— És hol volt népbiztos elvtárs 1922-ben, a nagy kolerá idejében?...

A VARSÓI „HEINT“ HUMORÁBÓL.

A Varsóban megjelenő „Heint“ nagy jidis napilapnak „Der Kol-bojnyik“ című humor-rovata mindenre kiterjeszkedik, ami a ghettón túl is érdekes és kifigurázni való jelenség. Ime néhány szemelvény a „Majech-gymnastik“ (Agytorna) című alrovatból:

GOETHE-ESZTENDŐ. A németek Goethe halálának 100. évfordulóját ünnepelték. Most elkészült az ünnepi év statisztikája. Ebben az esztendőben megjelent Goethéről 8000 új könyv, 80.000 tanulmány és ujságcikk, 32.000 ünnepélyt rendeztek bankettekkel és 320.000 beszéddel. A Rádió segítségével megtanították a 60 millió németet Goethe jelentőségére. — És eladtak egy kötetet Goethe műveiből. A Faustot. A vevő azt hitte, hogy ez egy sportregény a boxoló-életből.

EGY VARSÓI HÁZALÓ megjelenik Los-Angelesben az Olimpiad bírósága előtt: Engem illet az első díj. Mert ahogy én „dobok“, úgy nem dob senkisésem.

A NÉMETEK azelőtt Beethoven Kreutzer-szonátáját játszották. Most a „Hackenkreutzer-szonátát“ játsszák.

MI A KÜLÖNBESÉG a Hitleristák és a többi pártok között? A többi párt folyton mitinget csinál, a Hitleristák pedig antisemitinget.

A VARSÓI HITKÖZSÉG közgyűlésén az egyik szónok egy órája beszél. Senki sem figyel reá. Mit akar ez tulajdonképpen, kérdi az elnök a titkártól? — Mire a titkár feleli: „Megokolja a saját indítványát, hogy öt percre korlátozzák a beszédek idejét.“

EGY FÜRDŐHELYEN az idei rossz szezonban szól az egyik szállótulajdonos a másikhoz: „Milyen gyönyörű hely ez! Valóságos paradicsom!“ Mire a másik felel: „Ha már itt volna az első emberpár!“

Ritka alkalom!

Löwy József

BUDÁN, II., Fő-utca 88
(saját ház) Telefon: 515-81

A házat eladom
esetleg az üzlettel
együtt is. A raktá-
ron levő kész sír-
köveket a költöz-
ködés költségessé-
ge folytán egyen-
ként is minden
elfogadható árért
eladom.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban.
Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-42

TOLLHEGYRŐL

„A ZSIDÓ CSALÁD SZÉTZÜLLÉSE.”

Ilyen címen igen szomorú statisztikai adatokat állít össze a bécsi Menorában Leo Goldhammer. Eszerint a zsidóság betódulásával a nagy városokba párhuzamosan jár a zsidó családi élet hanyatlása. *A zsidók között egyre fogy a házasságkötések száma.* Németországban 1927-ben 1000 lélekre 6.3 házasság esik a zsidók között, míg a nem zsidók között 8.7. Magyarországon 8.2 a zsidók között, míg a nem zsidók között 9.7. Csehszlovákiában 7.6 a zsidók között, a nem zsidók között 9.3. Még feltűnőbb Ausztriában, ahol 1000 lélekre 6.8 házasság esik a zsidók között, míg 12.6 a nem zsidók között. És érdekes, hogy körülbelül ugyanez az arány Lengyelországban is. Majdnem kétszerannyian házasodnak aránylag a nem zsidók, mint a zsidók. Sőt Varsóban 1925-ben 1000 zsidó lélekre összesen 4.1 házasság esett, ellenben 1000 nem zsidóra 11.2 házasság. Bécsben az arányszám 6.7 : 9.8, Budapesten 7.8 : 8.9, Berlinben 5.9 : 7.7, Prágában 6.4 : 9.2. Minthogy a zsidóban ősidők óta él erős vágy az otthon, a család után, a fenti statisztika világosan mutatja, mennyire leromlott mindenütt a zsidóság gazdasági helyzete, hogy a családalapítás leküzdhetetlen akadályokba ütközik. Ennek megfelelően a gyermekszületések száma is folytonosan csökken a zsidóknál a nem zsidókhoz képest. Berlinben 1000 lélekre esett a zsidók között 1910-ben 14.2 születés, 1925-ben már csak 10.8, míg a nem zsidók között az arányszám még emelkedett ebben az időben 10.8-ról 11.7-re. Budapesten 1910-ben még 1000 zsidó lélekre 18.4 születés esett, 1925-ben már csak 11.6. Még nagyobb az esés Bécsben 15.6-ról 8.5-re. Szomorú statisztika. De azért az antiszemita sajtó továbbra is a zsidóság kiváltságos helyzetéről és gazdasági virágzásáról fog írni. Egyes zsidó vezetőférfiak pedig továbbra is apró-cseprő csetepatéikat fontosabbnak fogják tartani a zsidóság pusztulásának problémáinál.

UGOCSA NON CORONAT.

„Ugocsa nem koronáz.” Ezt a szép magyar történeti eredetű közmondást juttatja eszünkbe az az öt bekezdéshől és sok sok fölösleges mondatból álló indokolás, mellyel a pesti izr. hitközség közhírré tette, hogy bizony ő nem megy Genfbe, — ahová az egyetemes zsidóság közös bajainak megbeszélésére hívták meg. Maga a meghívás hiba volt, aminek következményeit előre láttuk. Mikor dr. Nachum Goldmann az amerikai zsidóság megbízásával Európába érkezett, hogy a Világkonferenciát itt előkészítse, dr. Patai Józsefhez fordult azzal a kéréssel, jelölje meg hogy a magyar zsidóság mely hivatalos intézményeit híviák meg a genfi előzetes konferenciára. Dr. Patai röviden azt felelte: „Egyet sem!” Először, mert nem bír jelentőséggel, hogy ott lesz-e a hivatalos magyar zsidóság, vagy sem. Eddig is elintézte az egyetemes zsidóság a maga ügyeit, amikor Ugocsa semmiképp sem akart koronázni. Másodszor csak alkalmat ad majd ez a meghívás egy hiú demonstrációra, mellyel a hivatalos magyar zsidóság világgá kürtöli, hogy tiltakozik minden „Anschluss” ellen. Minthogy annak idején a „Jewish Agency” összehívása ellen is tiltakoztak. (De azért a galileai karavánok tovább haladnak és viszik a sziklaköveket a haifai nagy tengeri kikötő építéséhez.) Tehát

a leghelyesebb, ha előbb Amerika és Európa dönt Genfben abba a még egyelőre vitás kérdésben, hogy általában legyen-e majd zsidó világkonferencia, aztán ha *nemmel* döntöttek, fölöslegessé válik a hivatalos magyar zsidóság hívása, ha meg *igen* mellett foglalnak állást, még mindig nem lesz túlságosan fontos ez a meghívás, de talán több kilátással kecsegtet majd annak elfogadása. Ez volt a mi tanácsunk. Az amerikai előkészítő bizottság azonban úgy látszik nem hitt abban, hogy a hivatalos magyar zsidóság egy ilyen intim meghívást ilyen nem méltó demonstrációra használhat fel. Azonkívül azt hitték, hogy az előzetes konferenciára való meghívás elmaradása sérthetné a hivatalos magyar zsidóság érzékenységét és eo ipso távol maradna! Az események beigazolták, hogy nekünk volt igazunk. Hiszen a hivatalos magyar zsidóságnak jogában van egy konferenciára elmenni vagy el nem menni. De nincs joga ennek kapcsán megbélyegezni az egyetemes zsidóságot, mondván: egyedül mi vagyunk a jó fiúk, akik ügyeink rendezésére és „esetleges” (sic!) sérelmeink orvoslására semmiféle külföldi fórumot igénybe nem veszünk! Az ilyen eljárás ellen szól az írás: „Ne állj felebarátod vére fölött!” Ne állj oda demonstrálni magad mellett, amikor az egész világon a zsidóság a legvéresebb veszélyek között várja a holnapot és keresi az utat az önvédelemhez. Az ilyen hiábavaló kommunikék nem fogják megszüntetni a numerus clausust és nem fognak reparálni semmiféle „esetleges” sérelmet. De azt a látszatot kelthetik, hogy ime a magyar zsidók a nyilvánosság előtt hazaárulóknak leplezik le külföldi testvéreiket, akik igenis „külföldi fórumokat” alkotnak és keresnek és titokban bizonyára a magyar zsidóság is kiküldi a maga képviselőit. Mert elsősorban „Man kann nicht wissen”, másodsorban mit árthat egy kis külföldi kirándulás. Esetleg némelyeknek közköltésen.

GRÓF DESÓFI BÁRTFAI LEVELEI.

Pontosan 115 évvel ezelőtt írta gróf Desófi József Döbrentei Gáborhoz Erdélybe. Dr. Atlasz Miklós Bártfa főorvosa és rajongó történetírója kutatta ki a sárosvármegyei múzeumból a ritka példányt. Sok tanulság van benne. Nemcsak Bártfa-fürdő nagy multjáról, hanem még a zsidókérdésről is. Mikor fejedelmek és főurak fürdőhelye volt Bártfa, ahová még az orosz cár is ellátogatott gyógyulást keresni, külön „zsidókút” volt itt a zsidóság szegényei számára. Desófi gróf módfelett felháborodik ezen az elkülönítésen. „Betstelenítésnek kell ezt inkább, hogy sem jótételnek nevezni. Hogy lehet a galádságot kirekesztőleg a zsidóknak tulajdonítani? Lenne hát egyenlőség az ügyefogvottak között és ne tenne az ezekéánt gyakorlott kedvezésekben a vallás különbözést”. — Mit szólna a nemes gróf, ha feltámadna és látná, hogy 115 év multán mindenütt „különbözést teszen a vallás” és Goethe és Lessing népéből vagy tizenöt millió szavazott a „pusztítsd a zsidót” mellett. Sőt hogy Németországban, Ausztriában, sőt a szabad Amerikában is, ma is vannak „feredőhelyek”, ahol a zsidóknak nincs is külön zsidókútjuk, mert be sem eresztik őket.

IRODALMI ANTISZEMITIZMUS.

A „Weltbühne” egyik legutóbbi számában Karl von Ossietzky az irodalmi antiszemitizmus problémájával foglalkozik és igen érdekes megállapításokat tesz. „Az irodalmi antiszemiták a pogrom szélén járnak folyton, nyalakodnak

KÁLMÁN ISTVÁN
kőfaragómester
Budapest, VII.,
Károly-körút 9. II. udvar

SIRKŐ

Vörösmárvány talapzattal P 50-től fölfelé
Ruskievi fehér és rózsaszín P 100-tól „
Sírkeret P 30-tól „

* Szombaton zárva. *

LOHR MÁRIA „Kronfuszt” vegytisztító és kelemefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

körülötte, de visszariadnak tőle. Miért olyan félénkek, uraim? Csak szabadítsák ki sajátmagukból a lelkük mélyén rejlő csöcseléket és álljanak az uszított tömeg közé halált ordítani! Hiszen Németországban vagyunk és még megértő híroságra is találunk majd, amely szorongatott lelkivilágukat kíméletes lágyssággal fogja megítélni. Csak rajta, uraim, szabadítsák meg magukat az atavizmustól, melyet a civilizáció, a kultúra önökre erőszakol. Legyen legalább vége az álarcos hazugságoknak ebben az országban.”

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

MAX LIEBERMANN ÜNNEPLÉSE.

Július 20-ikán töltötte be 85-ik életévét Max Liebermann, az impresszionista festészet legjelentősebb reprezentánsa, a porosz művészeti akadémiának sok éven át volt elnöke, akinek művészetét a Mult és Jövő ismételtelen méltatta. A Berliini Művészek Egyesülete ebből az alkalomból külön kiállítást rendezett Liebermann portréiból, melyek közül különösen feltűntek a legújabb arcképek, mint a 85 éves mester friss alkotóerejéről tanuskodó ragyogó dokumentumok. A pompás önarcképet, melyet e számunk műmellékleteként reprodukálunk, szinte egyöntetű csodálattal emelte ki a berlini kritika. Max Liebermann mindig önérzetes zsidónak vallotta magát. Munkatársunk, dr. Karl Schwarz, a berlini hitközség Műgyűjteményének igazgatója írja róla: „A Heidereutergassei zsinagógában van egy régi tórafüggöny, melyet Josef Liebermann, a 85 éves mester nagyapja ajándékozott. Sokszor megy el megnézni ezt az ereklét és büszke rá, hogy a művészi aranyhímzésben az ő neve olvasható. Önéletrajzát 1866-ban, mint a Friedrich Werder-gimnázium maturánsa, így kezdte: „Én Max Liebermann 1847 július 20-ikán születtem Berlinben. Apám Louis Liebermann őseim hitének, a zsidó vallásnak hűségében nevelt.” És ebben a hűségben kitartott egész pályáján. Egész Németország legelső művészeként ünnepelte és ő egy pillanatig sem feledkezett meg az apai házról, ahonnan elindult.

KATONA NÁNDOR.

Elköltözött Akácfa-utcai magas műterméből még néhány emelettel magasabbra, magasra a hegycsúcsok fölé, a felhők fölé, amelyeket úgy szeretett. Már nem néz gyanakodva az emberek szemébe, nem zárja

el ajtaját 13 próbás vaslakatokkal „ellenségei” elől. És bár egy klinikai ágyon érte utól az elmúlás, akik ismerték, úgy érzik, hogy visszamenekült a nagy természetbe, amellyel mélységes, szinte misztikus rokonságot tartott egész életében. — A Mult és Jövő több ízben egész számot szentelt Katona Nándor művészetének és mindig tisztelettel hódolt egyénisége előtt. Ami életében és művészetében a zsidósághoz fűzte, szóban és képben méltattuk. De hagyatékában rengeteg, még ismeretlen anyag maradt, hisz mindig csak kivételes, ritka esetekben vált meg egy-egy vásznától és hosszú évek óta nem rendezett gyűjteményes kiállítást. Ha alkalom adódik, át fogjuk tanulmányozni mindazt, ami a művész után mint el nem múló érték ittmaradt, már abból a szempontból is, mert halála előtt néhány képet ígért a jeruzsálemi múzeumnak, amely ígéretét immár az örökösei vannak hivatva beváltani.

BUDAI GOLDBERGER LEÓ A FELSŐHÁZ TAGJA.

Méltó kitüntetés érte Budai Goldberger Leót, az ismert emberbarátot. A gyáriparosok képviselőjében a Felsőház tagjává választották. Budai Goldberger Leó nagy áldozatkészséggel tartja fenn évek óta a zsidó egyetemi hallgatók számára az Országos Magyar Közművelődési Egyesület Menzáját, mely valóságos otthont ad ezekben a súlyos időkben a zsidó diákságnak. Kitüntetését a legszelebb körökben nagy örömmel fogadták.

Templomi hímzéseket

készít művészi kivitelben, régi hímzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest, IV.,
Kossuth Lajos-utca 3.
Telefon: Aut 856-32

HIS MASTER'S VOICE 128.-

COLUMBIA GRAMOFON 88.-

VIKO .. GRAMOFON, 10 lemez vihető bennük 80.-

VIKOLETT GRAMOFON, 10 lemez vihető bennük P

ha régi rádióját vagy gramofonját beszolgáltatja. Néhány napig tartó csereakció.
Az ország legnagyobb gramofon- és lemeztermét mindenkinek ismernie kell!

Sternberg

királyi udvari hangszergyár

ZONGORA RÁDIÓ

VII, RAKÓCZI-UT 60

Árjegyzék ingyen!

STERN SAMU KITÜNTETÉSE. A kormányzói kitüntetés, mely Stern Samu udvari tanácsost, a pesti hitközség elnökét érte, egyszersmind kitüntetése a hitközségnek is, melynek élén él. A főváros vezető funkcionáriusaival együtt akarták kiemelni felső helyen azt a tevékenységet, melyet Stern Samu a zsidó humanitárius inézmények vezetésében annyi sikerrel kifejt.

JAKAB DEZSŐ A nagy építők közé tartozott, akik monumentális emlékeket állítanak a nevüknek maradandó műveikkel. Budapesten és az ország számos városában és Magyarország határain túl is állanak azok a hatalmas középületek és templomok, melyeket nagyrészt építőművész-társával Komor Marcellel együtt tervezett és valósított meg. Új stílust hozott az ő fellépése, egyéni vonalakat és új lendületet, amit az utókor fog csak a kellő objektivitás szemszögéből méltatni. A Mult és Jövő külön számot fog szentelni Jakab Dezső és Komor Marcel építőművészetének bemutatására.

A BARTFAI WIZO ÉS IFJÚSÁGI EGYESÜLETEK felhasználták az alkalmat, hogy Patai József Bártfafürdőben töltötte néhány heti nyári üdülését; az első szombaton összegyűltek a híres bártfai fenyvesek között, hogy a vendéget héber beszéddel és dalokkal üdvözljék. Megjelentek az összes pártárnyalatú ifjúsági csoportok, valamint a zsidó intézmények képviselői is nagy számban. Dr. Patai válaszában köszönetét fejezte ki a lelkes gyülekezetnek, hogy Bártfa gyönyörű hegyei között elhangzott héber szavak és énekek a Karmel-hegyén töltött szombatnak emlékét idézték fel benne. Majd párhuzamot vonva a szentföldi és galuti élet között, a zsidó tradíciók ápolására buzdította az ifjúságot. Singerné a Wizo elnöknője köszönetét fejezte ki a bártfaiak nevében Patai Józsefnek, hogy szavaival „közelebb hozta egymáshoz az atyák és fiúk lelkét“.

A „MOZNAJIM“ BEN-CIJON-SZÁMA. A Telavivban megjelenő „Moznajim“ (מוזנאיימ), a palesztinai héber írók egyesületének magas színvonalú hetilapja külön számot szentel a nemrég elhunyt S. Ben-Cijon héber írónak. Első helyen közli Ben-Cijon önéletrajzát. (1871-ben született Telenestiben, Besszarábiában és az orosz héber írók útján jut Palesztináig.) Irodalmi jelentőségét Bialik, Klausner, Simonovitz, Fichmann, Harrari méltatják. Érdekes Ben-Cijon és Achad Haam levelezése, mely itt jelenik meg először. A „Moznajim“ előfizetési díja egész évre 6 dollár. Címe: Tel-Aviv, B. Ó. B. 50.

KUFFLER כפר כפר ETTEREM

Vilmos császár-ut 39 Hajós-utca sarok Alapítva 1902-ben
Telefon: Aut. 167-57

Étlapszerint
választható **menü** délben **1.80**
leves, sült, tészta és fekete

Házonkívül is!

10 napi bérletjegynél külön engedmény. Összejövetelek és lakodalmak részére **külön terem.** Menürendszer alapján is.

SIRKÖVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragómesterek
sírkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrejeladti idény miatt leszállított árak!

DR. JORDÁN SÁNDOR

A régi rabbigárdának egyik legértékesebb tagja dőlt ki vele a zsidó közélet vezetői sorából. Valaki, aki nem ment a tömeg után, hanem valóban vezetett. Sokszor az ár ellen is. A zsidó renaissance úttörői között volt akkor, amikor ez még nem jelentett népszerűséget, hanem ellenkezőleg, meg nem értettséget és szakadatlan harcot. A szatmári statusquo hitközség, amint Klein Ignác rabbi gyászbeszédében kiemelte, neki köszönhetette szép templomát és székházát, valamint sok egyéb intézményét is. De méltóképpen foglalkozott az egyetemes zsidóság kérdéseivel is. 1896-ban hozzá fordult Herzl és ő lelkesen állt zászlaja alá. Dr. Rónai János az ő ajánlólevelével ment delegátusnak a I. cionista kongresszusra és beszámolójának kéziratát neki adta át, ép úgy, mint 1912-ben orvos fiának, dr. Jordán Viktornak a budapesti Makabea ros-risonjának átadta egész cionista kéziratgyűjteményét. Állandó munkatársa volt a külföldi sajtónak. 1908-ban megnyitotta Magyarország első és akkor egyetlen héber óvodáját Szatmáron. 1909-ben elzarándokolt a Szentföldre és onnan visszatérve számos előadásban és cikkben hirdette az építőmunkát. Állandóan nevelt tanítványokat, közülük több ma tekintélyes tudós és rabbi (dr. Klein Ernő, Érsekújvár, dr. Nebel Ábrahám, Nagyszalonta stb.). Több mint ezer kötetes hebraicából álló könyvtárát apjuk szellemében működő gyermekei a jeruzsálemi egyetem könyvtárának ajánlékozták.

A Mult és Jövő kliséit C. ANGERER & GÖSCHL
chemigrafiai műintézete, Budapest, VII., Csengery-
utca 20, szállítja

A GYULAFEHÉRVÁRI FŐRABBI HALÁLA. Fischer Sándor gyulafehérvári főrabbi halála országszerte nagy részvétet keltett. Temetésén megjelentek a polgári és katonai hatóságok, valamint a többi felekezetek képviselői. Erdemeit Wesel főrabbi, az orth. iskola elnöke, dr. Krausz Mór Gyulafehérvár új főrabbi, dr. Krausz József dicsőszentmártoni, Fischer dévai és Schönfeld nagyenyedi főrabbi méltatták. Megdöbbentő hatással volt az elhunyt legidősebb fiának, dr. Fischer Tivadarnak, az erdélyi Zsidó Párt elnökének búcsúbeszéde. „Aki szeretett atyámat ismerte, abban megerősödött az emberi teremtség bibliai leírásában való hit, mely szerint Isten lehelte beléje a lelket. Mindent magában foglalt, ami az embert magasabbrendű lényé emelheti.” A megindító beszéd után dr. Glück Fülöp hitközségi alelnök méltatta az elhunytat, majd a sírnál dr. Deutsch Mór a Chevra elnöke búcsúztatta az erdélyi zsidóság nagy halottját.

UNGÁR IMRÉT, ki személyesen akarta megköszönni Horthy Miklós kormányzónak varsói sikere alkalmából kapott kitüntetését, a napokban rendelték be audienciára. A kihallgatáson Ungár Imre apja és felesége kíséretében jelent meg, sokáig időzött őfőméltósága dolgozószobájában, hol szívélyes bánásmódban volt része. A kormányzó érdeklődött a vak emberek lelkivilága iránt és megígérte a jövő év januárjában tartandó hangversenyen való részvételét.

HERZL GYÁSZÜNNEPÉLY BÉKÉSCSABÁN. Július hó 24-én a békéscsabai O. M. I. K. E. fiókja az ottani K. K. L. bizottság és Leány Egyesület közreműködésével tartotta Herzl Tivadar halálának 28 éves évfordulója emlékünnept. A megnyitóbeszédet dr. Herzog Henrik, a Chevra-Kadisa elnöke tartotta; megnyitójában rámutatott a helybeli zsidóság eddigi toleranciájára a szentföldi munkával szemben, lelkes és tőle megszokott változatos beszédben mutatott rá a herzli eszmére, mint a zsidóság által egyedül követendő útra, amelyen haladnia kell. Láng Gyula tanár mélyreható és gyújtó beszédben lelkesített. Gerő Ica Giszkalay János „Messiás Heroldja” című versét, Ellmann József Wittmann Dénes „Elmegyünk érted, vezér” című epilógusát szavalta. Az egyes számokat Stern Henrik konferálta be.

HÁZAVATÁS. Grosz Dezső, a Brück és Grosz cég beltagja Attila-utca 81. számú új palotáját július hó 24-én avatta dr. Kiss Arnold budai vezető-főrabbi, Sirota főkantor segédletével. A házavatáson megjelent a budai és pesti hitközség számos vezető egyénisége és a nagykereskedelem reprezentánsai. Dr. Kiss Arnold méltatta Grosz Dezső és neje, Brückner Jolán érdemeit, akik legnagyobb életcéljuknak tekintik, ha a szegényeken és árvákon segíthetnek. Grosz Dezső — aki a pesti izr. hitközség Alapítványi Árvaházának vezetőségi tagja — minden évben 150 árva gyermeket ruház fel. Az avatáson az Árvaház megbízásából öt árva gyermek jelent meg, akik közül az egyik könnyekig megható szavakkal köszönte meg Grosz Dezsőnek azt a sok jót, amit velük szemben gyakorol.

SZENTFÖLDI ESZROGOK JÖNNEK AZ IDÉN IS! Miként az előző években, az idén is gondoskodik a Mult és Jövő szerkesztősége arról, hogy a Sátoros-ünnepekre szentföldi eszrog álljon rendelkezésre. Az ár nem magasabb, mint a görög eszrogé s fölösleges ezuttal is reámutatni arra, hogy minden zsidónak kötelessége, hogy legalább a palesztinai ünnepi csokor beszerzésével támogassa Szentföldön dolgozó testvéreit. A palesztinai eszrogok a jeruzsálemi orthodox főrabbi-ság hechserjével vannak ellátva és minden tekintetben megfelelnek a legkényelmesebb igényeknek is. A szentföldi eszrogokat R. Jechiél Katan Klein Jeruzsálemből személyesen hozza magával. Szeptember közepén már Budapesten lesz. Az árak olcsóbbak a tavalyiaknál. Vízontelárusítóknak külön kedvezmény. Rendeléseket már most felvesz a Mult és Jövő kiadóhivatala, Budapest, Vadász-utca 11. Telef. 199—55.

SARAH TOMASCHOFF, a kiváló dalénekesnő szeptember 21-én délután 6 órakor a pozsonyi rádióban magyar dalokat fog énekelni, többek között Patai—Dienzl „Sulamit látod a lángot” című kompozícióját.

Dr. FRIEDMANN GÉZA fogorvos rendelőjét és röntgenlaboratóriumát VII., Erzsébet-körut 30 (Wesselényi-u. sarok) alá helyezte át. Tel. 375—87.

JÓL BEVEZETETT orth. kóser felvágottüzlet és étkezde családi okokból sürgősen, nagyon olcsón eladó. Cim a kiadóban.

NEIGER

J. rituális étterme

Budapest, VI., Teréz-körút 4

Lakodalmak és bankettek részére

külön díszterem! Ujonnán átalakítva

Kittinő

4 fogásos ebédet házhöz szállítunk P 1.80-ért

Palesztina

bármely városában vállalunk
**technikai
megbízást**

Mindennemű felvilágosítást adunk: Szatmári (Sod-Moriah) fivérek mérnökök, a Jerusalem P. O. B. 575. Referenciák: Budapest, dr. Patai J., dr. Kahan Niszon, Szatmári Andor V., Nádor u. 6. Erdélyben: Nussbaum, Sámuel (Oradea Calea Dorobantilor 12). dr. Weisz Fülöp (Cluj, Palesztina Hiradó)

Hazánkban az egyetlen középiskola, mely szigoruan rituális internátussal kapcsolatos

Dr. LÁZÁR

leányliceum internátussal
angol-magyar elemi
leányinternátus

BUDAPEST, V., SZEMÉLYNÖK UCCA 21

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

TELEFON: JÓZSEF 414—92

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház

MAGYAR EGY. MAGÁNTANÁR ELŐADÁSA GENF-BÉN. Ugyanabban az egyesületben, ahol legutóbb gróf *Apponyi Albert*, dr. *Ledermann László*, a genfi egyetem magántanára, *Ledermann Mór* fia, tartott előadást a Népszövetség gazdasági tevékenységének történetéről. *Ledermann* tanár, aki a genfi közép-európai tudományos központ titkára, előadásában mindenekelőtt azokat a tényezőket sorolta fel, amelyek a világháború befejezésekor a megalakítandó Népszövetséget a világgazdaság reorganizációja körül fontos funkciókkal akarták felruházni.

A NAGYKANIZSAI IZR. HITKÖZSÉGTŐL fenntartott fiú felső kereskedelmi iskolába, amely az ország egyetlen izr. kereskedelmi iskolája, f. é. szeptember 6. és 7-én lesznek a beírások. A 75 éves multra visszatekintő iskola ma is a régi zsidó tradíciók szellemében működik. Szombaton nincs tanítás és a tanári kar karöltve dr. *Winkler Ernő* főrabbi-val, aki a vallásos nevelést irányítja, gondosan őrködik, hogy a tanulók minden vallási kötelezettségüknek eleget tegyenek. Az intézetbe nemcsak a város környékéről jönnek az izr. diákok tanulmányaikat végezni, hanem az ország távolabbi részeiből is küldik ide fiaikat azok a szülők, akik a f. kereskedelmi iskolai tanulmányok elvégzése mellett gyermekeiknek zsidó szellemben való nevelésére is súlyt vetnek.

HÁZASSÁG

Dr. *Gál Dénes* gyermekorvos és *Fényes Ily*, *Fényes Artur*, az Angol-Magyar Bank igazgatójának leánya, szeptember 4-én, vasárnap déli 1 órakor tartják esküvőjüket a budai Öntőház-utcai templomban. (Minden külön értesítés helyett.)

Wassermann Mancikát, dr. *Wassermann Simon* huszti orvos leányát eljegyezte dr. *Fischmann Sándor*, Vylók.

Huszerl Lili Oninosza, *Fenichel Endre* Nagyenyed jegyesek.

Szántó Ervin úr Budapest, *Weiszberger Edith* Teius (Tövis), augusztus hóban házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁS.

Holzer Lipót, a budapesti orthodox hitközség nagyhírű főkántora hirtelen elhunyt. Temetése rendkívül nagy részvét mellett folyt le. Nagy gyászoló tömeg kísérte utolsó útjára.

Berger József, a pesti Chevra Kadisa temetkezője, aki hosszú időközön át a józsefvárosi templom kántora is volt, e héten Budapesten 73 éves korában meghalt. Az elhunytban *Bokor Izsó* tanácsos, a pesti izr. hitközség gazdasági ügyosztályának kitűnő vezetője, édesapját gyászolja. Temetésén, amely július 31-én volt, a hitközség előljárósága is képviseltette magát.

HERZL TIVADAR unokahúga keres kétszobás lakásába női lakótársat vagy vidékről úri leánygyermeket teljes ellátásra, kinek megbízható nevelésére is felügyelne. Cim: Lipót-körut 18. IV. em. 5.

SZLOVENSZKÓI HIREK

A K. K. L. 30 éves jubileuma alkalmából nagy ünnepséget rendezett a kassai cionista szervezet. Nagy sikerű volt a Betár és Somer együttese által bemutatott előképeknek, melyeknek kitűnő hatását még növelte *Mermelstein* Farkas kántor nagyszerű kísérő éneke. Az ünnepi szónok dr. *Neumann Oszkár* volt, míg *Sterngast* k. a. szép szavallatával járult hozzá az estély nívójának emeléséhez. A rendezést *Geréb György* mérnök és *Drexler Gyuláné* művésziessen végezték.

*

Szokatlanul élénk és forgalmas volt ez idén a *Brith Trumpeldornak* Dargó határában levő nyári tábora. Az ifjak tekintélyes része elvégezte az úgynevezett „Betár-képző” kurzust, *Jermijahn Halperin*, a *Brith Trumpeldor* világszövetség sportreferense, *Duckler József*, a Tel-Aviv-ből kiküldött kitüntetéses sportoktató és dr. *Lubotzky* professzor ideológiai előadó vezetése mellett. A táborozást *Grosz Gyula* országos főparancsnok augusztus 7-én nagy ünnepségek keretében befejezte.

*

A *Somer Kadimah* csapatai „Kvasy”-n ütöttek tábort, ahol a vezetőség a testi nevelésen kívül nagy súlyt helyezett a héber nyelv tanítására, cionisztikára és a gyakorlati cserkész-munka elsajátítására is.

*

A *Kassai Mizrachi csoport* hébernyelvű óvodát létesített, mely első ilyenmű intézmény Szlovenszkóban. Körülbelül 50 gyermek nyer előkészítő oktatást a héber nyelvből.

*

Hétévi lelkes és önzetlen cionista munka után távozott el Uzhorodról *Waldstein* Valéria, a ruszinszkói „Wizo” szervezet országos elnöknője, a podkárpat-szka ruszicista mozgalomnak vezető irányítója. Távozását őszintén fáljalják Ruszinszko szegényei is, akiket akciói révén ruhaneműekkel és élelmiszerekkel látott el. A „Wizo” szervezet más egyesületekkel karöltve, tiszteletére rendezett banketten búcsúzott el a kiváló elnöknőtől, akit eredményteljes munkájának elismeréséül a K. K. L. aranykönyvébe vezettetett be.

Fodor Fülöp.

„Té”

az egyetlen *hárisnyatartó* csalt, amely lazán és biztosan kapcsol és azért nem tépi a *hárisnyát*, szimpla réteggel sem nyíllgat ki, a testhez nem ér, nem piszkolódik, finom és elegáns, tartósságánál fogva a legolcsóbb, olyan, amilyent a hölgyek régen várnak.

* Minden üzletben és fűzősnél kapható! * Magyar találmány! * Magyar gyártmány! Törv. védve!

POLLÁK SAROLTA

kozmetikus legmodernebb szépségápoló intézete. Hajszálok kiirtása arcról, karról. Szemölcsirtás. Hámlasztások. Bérletrendszerű arcápolás. Esti kikészítés. „MIRACLE” krém, puder, szappan hatása bámulatos. Ráncatlanít, üdít, szépít, fehérit. Szétküldés utasítással. Díjtalan tanácsadás (Prospektus). VI., Andrásy-út 38, I. em. Párisi áruházzal szemben.

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Telefon: Aut. 572-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-ut 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

A napokban megjelenik

Edmond Fleg (Paris): Miért vagyok zsidó?

A modern zsidó
problémájának új-
szerű megvilágí-
tása. A felelet,
melyet minden
zsidónak meg-
kell adnia a
kérdésre

Mult és Jövő kiadása
Ára 2 pengő

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból
legolcsóbb áron

EICHBAUM MÓR KŐFARAGÓMESTER

Telefon: Aut. 246-74
Tervrajzok díjtalanul

SIRKŐRAKTÁRA
V., Pozsony-út 1-3

A legszebb
ajándék

Patai József HERZL könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—
Díszkötésben „ 20.—
Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

A Mult és Jövő előfizetőinek 25% kedvezmény

Pro Palesztina kiadás

A Mult és Jövő kliséit

C. Angerer & Göschl

chemigrafiai műintézete

B U D A P E S T

VII., Csengery-utca 20
szállítja

SIRKŐVEK

a legolcsóbb áron kaphatók מצבות

ADLER J. sirkeőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 304-20. Szombaton és
ünnepnapi zárva

EZÜST díszműáru, evőeszközök gyári árban

SCHLEIFER ezüstárugyár
VII., Kazinczy-utca 10. Telefon: J. 435-28

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

Klein Antal

divatáruházában

Budapest, VII. ker., Király-utca 53. szám.
(Akácia ucca sark)

A Pro Palestina Szövetség
és a Magyar Cionista
Szövetség tagjai 10%-os
árengedményt kapnak a

„FEMINA“

Andrássy út 9. szám

áruházában, hol legelőnyö-
sebben szerezhetők be
fürdőtrikók, harisnyák, férfi-
zoknik, gyermekruhák, cse-
csemőkelengyék, csipkék,
fonalak, szalagok, cérnák
és minden háziáru hölgyek
részére.

Plissé, gouvré,
előnyomda

JAKOBI G. LAJOS
URISZABÓ

Budapest, VI. ker.,
Podmaniczky-utca 6
Telefon: Aut. 163-94

KOLLER CSILLÁRGYÁR

Budapest, VIII., Dobozi-utca 15. szám

(az udvarban) Telefon:
J. 313-37. 5 mintaterem.
Felújítások, szinezés,
nikkelezés, ezüstözés
és aranyozások.

Igen mérsékelt árak!

Egyedüli szombattartó a

»Favorit« Gőzmosóda

kelmefestő és vegytisztító (Tul.: Berkovits Lajos)

Budapest, VI., Paulay Ede-utca 51.

Telefon: 270-14

Háztól és házhoz
szállítás. Vidékre
külön póstaosztály
Üzlethelyiséggel rendel.
kező egyéneknek helyben
és vidékre képviselőt adok

Amputáltaknak megváltás

Az A. A. MARKS-féle amerikai
gummilábféjes

múláb a legtoké-
letesebb!

Törés kizárva. Zajtalan puha és kényel-
mes járás. 10-15 évi tartóság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

Szikla D. orvosi mű-
szergyáros

Budapest, VIII., Rákóczi-út 19.

(Uránia Színház mellett) Telefon: József 42-1-15.
Kérjen prospektust

Fűrő A. Marcel

lakástakarító és főreglító vállalat

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-79

Celkifelelő munka * Prima referenciák

Az a családok legjobban érdekli

Leány- és fluruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

DÖMPING

áron vehet elsőrendű

BUTORT

Hálósobák P 300

Ebédlok . . P 550

Rekamier . P 180

KLEIN DÁVID

Nagymező-utca 36

Az iskolai idényre

a vidéken lakó izraelita szü-
lők, ha gyermeküket a fővá-
rosban jól akarják elhelyezni,
úgy forduljanak

VIRÁG GYULÁHOZ,
ahol szigorúan rituális első-
rangú ellátás, gondos felügye-
let és kitűnő nevelésben része-
sülhet két-három fiúgyermek

**Az összes közép-
iskolák és a Zene-
akadémia közelében**

A legjobb referenciák!

Cím:

Virág Gyula

B u d a p e s t

VI., Ó-utca 42, II.

Hangszerek, zongorák

rézletra le legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 88

Tábla- és tüköruveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13

A múzeum körúti eredetű

Csángó bőröndös-cég

megmarad a régi helyén

Házbérendedmény miatt

még olcsóbban

mélyen a régi áron
alul árusít

Óvakodják silány utánzattól,
mert készítményeit csak a
MUZEUM KÖRÚT 5.
alatti üzletben árusítja, a cím
fontos, **FIÓKÜZLETE NINCS,**
hasonnevű céggel nem azonos